

Η αναδιάρθρωση του καπιταλιστικού «μηχανισμού ασφαλείας»

Όψεις μεταλλαγής και σταθερότητας στη λειτουργία
του κεφαλαιοκρατικού κρατικού καταναγκασμού (1945-1995)

1. Η θεωρητική αρχή ερμηνείας: προτεραιότητα της ταξικής πάλης και κοινωνική αναπαραγωγή

Η μελέτη των δομικών χαρακτηριστικών του κρατικού μηχανισμού καταναγκασμού (κ.μ.κ.) ή με μια ευρύτερη έννοια του «μηχανισμού ασφάλειας» του αστικού κράτους και της εξελισσόμενης λειτουργίας του, προϋποθέτει μια γενικότερη θεωρητική διερεύνηση της κρατικής καταστολής στο πλαίσιο της αστικής κυριαρχίας. Εδώ μόνο ορισμένες γενικότερες σταθερές ως «αναφορές» και μόνο μπορούν να θιγούν, ιδίως σε αντιπαράθεση προς μη ορθές αντιλήψεις που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο της μαρξιστικής ή της επηρεασμένης από το μαρξισμό θεωρητικής σκέψης.

α) Η καταστολή ως «τεχνική». Η κρατική καταστολή κατ' αρχήν δε νοείται ως μια *πέ-ρα από την ταξική σύγκρουση διαχρονική τεχνική εξουσίας*¹, η οποία θα αποσκοπούσε στον «αποκλεισμό» και στην υλική βία πάνω στους «κοινωνικά μη προσαρμοσμένους», στους περιθωριακούς και σε όσους δε νοούνται ως έλλογα φερόμενοι, κοινωνικά αποδεκτοί και παραγωγικοί «πολίτες». Όχι γιατί αυτή η διάσταση δεν υπάρχει ή δεν είναι πολύ σημαντική, αλλά ακριβώς επειδή η διάσταση αυτή (της «κοινωνικής»-καθημερινής ποινικής καταστολής) ανάγεται άμεσα στον ταξικό χαρακτήρα της κοινωνικής αναπαραγωγής, στη διαφύλαξη δηλαδή σε μοριακό επίπεδο (αυτό της κοινωνικής «παραβατικότητας») των «σταθερών» συμπεριφοράς της παραγωγής και των σχέσεων εξουσίας της αστικής κοινωνίας². Ενώ αντίθετα, η σχεσιακή έννοια της εξουσίας, αν έχει το νόημα μιας αέναα αναπαραγόμενης σχέσης/κατάστασης ή μιας «κοινωνικής τεχνολογίας» υπερκείμενης από την κοινωνική σύγκρουση και σε άρνηση του ταξικού χαρακτήρα της εξουσίας, καταλήγει αναπόφευκτα στη συνέπεια του αδύνατου μετασχηματισμού της κοινωνίας και ανατροπής των δομών της αστικής εξουσίας³.

β) Η καταστολή ως εργαλείο. Από την άλλη πλευρά το ίδιο ακρόσφορο στην κατανόηση της κρατικής καταστολής στο αστικό κράτος υπήρξε και η *εργαλειακή μαρξιστική θεωρία για το κράτος*. Είτε με τη μορφή του παρωχημένου μαρξισμού των σοβιετικών εγχειρι-

Ο Δημήτρης Μπελαντής είναι διηγηγός, διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών

δίων («θεωρία του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού») είτε με τη μορφή ενός λειτουργιστικού μαρξισμού, όπως αυτός του *Μίλιμπαντ* και άλλων εκπροσώπων του βρετανικού μαρξισμού⁴, η εργαλειώδη θεώρηση καταλήγει πάντοτε να ορίζει την ταξικότητα της καταστολής σε συνάρτηση με την «αφομοίωση» των κρατικών οργάνων και των φορέων τους από την «ολιγαρχία» και τους κοινωνικούς της μηχανισμούς επιρροής. Συνακόλουθα μένει πάντοτε στο απυρόβλητο η ίδια η δομή και λειτουργία του μηχανισμού καταναγκασμού, τα αναλλοίωτα χαρακτηριστικά του στο πλαίσιο της αστικής κυριαρχίας που αντιστοιχούν στη λειτουργία του κράτους ως εγγυητή των συνολικών συμφερόντων των κυρίαρχων τάξεων (δηλαδή η απομόνωσή του από τις λαϊκές τάξεις, η ιεραρχία του, η στελέχωση από ένα σώμα ειδικά εκπαιδευμένων οργάνων, η «καταλληλότητά» του ιδεολογικά και λειτουργικά να προασπίζει τις αστικές σχέσεις εξουσίας, η στρατιωτικοποίησή του κ.λπ.), ενώ ενοχοποιούνται οι εκάστοτε φορείς/υποκείμενα μιας καθυτην ουδέτερης λειτουργίας.

γ) Καταστολή και αναπαραγωγή. Σημαντικότερο θεωρητικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ενστάσεις —στο πλαίσιο του αλτουσεριανού ρεύματος— απέναντι στην αρχική θεώρηση του Λ. Αλτουσέρ για τη σχέση «συναίνεσης» και «καταναγκασμού» στην ιδιαίτερα σημαντική μελέτη του «Ιδεολογία και ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους»⁵. Ιδίως η κριτική του Ν. Πουλαντζά στη διάκριση από τον Αλτουσέρ της κρατικής αναπαραγωγής των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων παραγωγής (της γραμμασιανής «ηγεμονίας») σε «καταναγκασμό» και «συναίνεση», σε μηχανισμό καταναγκασμού και σε Ιδεολογικούς Μηχανισμούς του Κράτους (Ι. Μ. Κ.), ορθά επισημαίνει τη βαθύτερη σύνδεση τόσο της «καταστολής» όσο και της «συναίνεσης» με τη διαδικασία αναπαραγωγής στον ίδιο τον οικονομικό μηχανισμό της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής (ο οποίος δεν αποτελεί κρατικό μηχανισμό απέναντι στους κατασταλτικούς και ιδεολογικούς μηχανισμούς), έτσι ώστε να μπορεί να γίνει λόγος για την ενότητα της αναπαραγωγής των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων παραγωγής και κυριαρχίας ως «καταναγκασμού», ως «οργάνωσης της συναίνεσης» αλλά και ως «κρατικής συμβολής» στη διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου⁶. Αυτή η ενότητα αντανακλάται και στην *πολυμορφία των λειτουργιών αναπαραγωγής* συχνά μέσα από τον ίδιο κρατικό μηχανισμό, παρά το γεγονός ότι κάθε μηχανισμός έχει μια προεξάρχουσα λειτουργία και η αναλυτική σημασία της διάκρισης συναίνεση/καταστολή δεν αναιρείται συνολικά. Έτσι, ο στρατός, π.χ., εκτός από κατασταλτικό μηχανισμό αποτελεί αναμφισβήτητη και «μαζικό» ιδεολογικό μηχανισμό, καθώς επίσης συχνά μετέχει —και σε οριακές περιπτώσεις πολύ σημαντικά— στην οικονομική δραστηριότητα και στον κρατικό παρεμβατισμό στην οικονομία (π.χ. πολεμική βιομηχανία, παραγγελίες εξοπλισμών, χρήση στρατιωτών ως απλήρωτου «εργατικού δυναμικού»).

δ) Κλάδοι και «μερίδες». Ακόμη, έχει αμφισβητηθεί έντονα —ορθά κατά τη γνώμη μου— η αναγωγή λειτουργιών του κρατικού μηχανισμού καταναγκασμού και ακόμη περισσότερο «κλάδων» αυτού του μηχανισμού (δηλαδή των επιμέρους κατασταλτικών μηχανισμών) στις επιμέρους μερίδες του αστικού συνασπισμού εξουσίας⁷, έτσι ώστε η πολιτική αυτού ή εκείνου του κλάδου να εκφράζει προνομιακά τα ειδικά συμφέροντα αυτής ή εκείνης της κυρίαρχης μερίδας, ηγεμονικής ή και μη (π.χ. η σχέση μονοπωλιακής μερίδας και «πολιτικής αστυνομίας» στο φασιστικό κράτος κατά τον Ν. Πουλαντζά⁸). Όπως έχει ορθά υποστηριχτεί, η αστική στρατηγική, εκφραζόμενη από το κράτος ως σύνολο, αντιστοιχεί

στην ηγεμονική ενότητα των *αστικών στρατηγικών συμφερόντων*, έτσι ώστε να μην υπάρξει μια καθαρή αντιστοιχία «κλάδων» και επιμέρους συμφερόντων των αστικών μερίδων. Η ειδικότερη όμως πολιτική που ενδεχομένως έχει ως φορέα κάποιο κλάδο του κρατικού μηχανισμού αντιστοιχεί σε «συμβιβασμούς» και σε συσχετισμούς δύναμης, οι οποίοι προκύπτουν από την πάλη των λαϊκών τάξεων, και υπό αυτή την έννοια και μόνο η κρατική στρατηγική στο επίπεδο ενός τμήματος του κρατικού μηχανισμού μπορεί να αντιστοιχεί σε συμφέροντα μιας αστικής μερίδας που αποσκοπεί στη μια ή στην άλλη εναλλακτική οργάνωση τέτοιων «συμβιβασμών» για την αποτελεσματικότερη οργάνωση της ηγεμονίας⁹. Από την άλλη πλευρά, η στρατηγική του κράτους, ασκούμενη δια των μηχανισμών του, αποσκοπεί στην ιδεολογικοπολιτική άμβλυση των αντιθέσεων μεταξύ των επιμέρους αστικών συμφερόντων και στην ενοποίηση, πάντοτε υπό την ηγεμονική διεύθυνση κάποιας κυρίαρχης τάξης ή μερίδας, των αστικών συμφερόντων. Αυτή η ανάγκη γίνεται επιτακτικότερη ιδίως σε φάσεις ηγεμονικής αστάθειας και κρίσης —όπως είναι σε κάποιο βαθμό και η σημερινή συγκυρία. Η ριζική άρση της ενότητας της εξουσίας και η έκφραση αντιτιθέμενων στρατηγικών ανοιχτά από χωριστούς κρατικούς μηχανισμούς μόνο στη συγκυρία μιας βαθιάς πολιτικής κρίσης μπορεί να επαληθευτεί (όπως αυτή που εκθέτει ο Ν. Πουλαντζάς στο *Φασισμός και Δικτατορία*).

Καταστολή και ταξική πάλη. Κριτήριο για την ανάλυση των στρατηγικών κρατικής καταστολής πρέπει λοιπόν να θεωρηθεί η *προτεραιότητα της ταξικής πάλης από την πλευρά των κυρίαρχων τάξεων* στην κατεύθυνση της αποδυνάμωσης της αντίστασης του ταξικού αντιπάλου και γενικότερα της «ομαλής» αναπαραγωγής των αστικών σχέσεων εξουσίας. Ιδίως αυτό συνεπάγεται τη μελέτη των μορφών της ταξικής σύγκρουσης στην εξέλιξη τους μέσα στους κεφαλαιοκρατικούς κοινωνικούς σχηματισμούς σε κάθε «φάση» αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής. Στο βαθμό που οι «φάσεις» αυτές δε συνεπάγονται κατά την παραδοσιακή έννοια «στάδια» ανάπτυξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (δηλαδή φάσεις τροποποίησης των δομικών χαρακτηριστικών της κεφαλαιακής σχέσης, όπως, π.χ., υποστηρίζεται στο πλαίσιο του σχήματος «ανταγωνισμός-μονοπώλιο», «φιλελεύθερος καπιταλισμός-μονοπωλιακός καπιταλισμός»), αλλά περισσότερο σημαντικές τροποποιήσεις του ταξικού συσχετισμού δύναμης στους αναπτυσσόμενους ιδίως κεφαλαιοκρατικούς σχηματισμούς¹⁰, οι «τροποποιήσεις» αυτές σηματοδοτούν μια ποιοτικά νέα φάση αναπαραγωγής των κυρίαρχων σχέσεων σε όλα τα επίπεδα (εργασιακό-οικονομικό, πολιτικό ιδεολογικό) και ένα νέο τρόπο ρύθμισης της σύγκρουσης μέσα στον κοινωνικό σχηματισμό. Αναγκαία όψη αυτής της νέας «ρύθμισης» της αναπαραγωγής συνιστά και η άμεση ή έμμεση άσκηση ταξικής βίας απέναντι σε πρακτικές της μισθωτής εργασίας που αμφισβητούν τις κυρίαρχες σχέσεις. Η κρατική καταστολή αποτελεί έτσι αδιάσπαστη όψη της όλης κρατικής στρατηγικής αναπαραγωγής των κυρίαρχων σχέσεων: είτε με τη μορφή της «πολιτικής καταστολής» (νομοθετικής και υλικής/διοικητικής) απέναντι σε οργανώσεις ή άτομα που κρίνονται ως «ανατρεπτικά» για την αστική πολιτική εξουσία, είτε με τη μορφή της «κοινωνικής ποινικής καταστολής» απέναντι σε μοριακές-ατομικές παρεκκλίσεις από τις νόρμες ορθής συμπεριφοράς και από τα πρότυπα ομαλής αναπαραγωγής των κυρίαρχων σχέσεων, οι οποίες καταλήγουν να διασπούν την κοινωνική συνοχή, είτε τέλος με τη μορφή του διαρκούς ελέγχου των πολιτικών διαφωνούντων αλλά και του «περιθωρίου»

(μορφές κοινωνικής παραβατικότητας, αποκλίσεις από τα εργασιακά, πολιτιστικά ή και ηθικά-σεξουαλικά πρότυπα, υποκουλτούρες, μορφές «ψυχικής μη προσαρμοστικότητας» κ.λπ.) από ένα πλέγμα κρατικών μηχανισμών που συνθέτουν συχνά την «αμύγη» κατασταλτική λειτουργία με αυτή της διοικητικής μέριμνας και της κοινωνικής πρόνοιας¹¹. Η κατεύθυνση της «ομαλοποίησης» (Normalisierung) και «ανάσχεσης» της σύγκρουσης σημαίνει — ιδίως κατά την «κείνσιανή-παρεμβατική» φάση του αστικού κράτους— ότι το κράτος αναλαμβάνει όλο και σημαντικότερες λειτουργίες τόσο «αναδιανεμητικής» ή πάντως κορπορατίστικης οργάνωσης της συναίνεσης όσο και αποκλεισμού εκείνων των μερίδων που φύσει ή θέσει πρέπει να μείνουν στο περιθώριο της κοινωνικής αναπαραγωγής ή αντιτίθενται άμεσα ή έμμεσα σε αυτή. Ακόμη όμως και όταν το κράτος μειώνει την παρέμβασή του στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης (όπως σήμερα), η κεντρική ρυθμιστική λειτουργία του κράτους στην ταξική σύγκρουση και στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου όχι μόνο δεν περιορίζεται αλλά αντίθετα επεκτείνεται, παρά τα αντίθετα λεγόμενα. *Η όξυνση αντιξेमινικά των εστιών σύγκρουσης ωθεί σε «πληρέστερη» κρατική ρύθμιση και κατασταλτική επέμβαση.*

Η μετάβαση σε μια νέα «φάση αναπαραγωγής» των αστικών σχέσεων συνοδεύεται και από τη ριζική τροποποίηση των μορφών της μισθωτής εργασίας. Η τροποποίηση αυτή αφενός μεν αντιπροσωπεύει την απάντηση του κεφαλαίου στα σημαντικά εμπόδια που θέτει η προηγούμενη «μορφή» της μισθωτής εργασίας και οι αγώνες που αναπτύσσονται σε σχέση με αυτή, είτε άμεσα είτε και έμμεσα με την ενσωμάτωση αυτών των «εμποδίων» στην κρίση κερδοφορίας του κεφαλαίου. Αφετέρου δε, ενώ ανασυντίθεται η «ταξική σύνθεση» της εργατικής τάξης¹², συγκροτούνται σταδιακά και διαρκέστερες μορφές «κοινωνικού συμβιβασμού» με τη μισθωτή εργασία, στο βαθμό τουλάχιστον που η ταξική σύγκρουση δεν καταλήγει στην επαναστατική ρήξη. Συμβιβασμού όμως ιστορικά ασταθούς και υπό συνεχή αναδιαπραγμάτευση και ανάκληση. Η διατήρηση αυτών των «συμβιβασμών» στη λογική της διαφύλαξης των στρατηγικών κεφαλαιοκρατικών συμφερόντων, η επιθετική τους επανδιαπραγμάτευση από την άρχουσα τάξη, η οργάνωση του κοινωνικού πολέμου κατά της εκάστοτε «ταξικής σύνθεσης» της μισθωτής εργασίας και στην προοπτική της πολιτικής της αποδιάρθρωσης, προϋποθέτουν τη διαρκή ετοιμότητα του καταναγκαστικού μηχανισμού του κράτους, ακόμη και όταν η λειτουργία του είναι «καλυμμένη», «λανθάνουσα» περισσότερο παρά «ανοιχτή»¹³. Όλες οι θεσμικές πρακτικές του κράτους εγκλείουν τη δράση του ως έννομη δυνατότητα αλλά και ως μη νομικά προβλεπόμενη άτυπη δράση. *Με αυτή την έννοια η εξέλιξη της κρατικής καταστολής (όπως άλλωστε και των σύστοιχων στρατηγικών συναίνεσης) είναι το αρονητικό της ανασύνθεσης των μορφών της μισθωτής εργασίας, της ταξικής παλης από την πλευρά της και της ταξικής της οργάνωσης.*

Όμως, η κατασταλτική κρατική παρέμβαση δεν παραμένει στατική ως προς τη μορφή της: σύστοιχα προς τις τροποποιήσεις στην όλη αναπαραγωγή του συστήματος, προς την ταξική πάλη σε κάθε συγκυρία και προς τα νέα πρωτότυπα χαρακτηριστικά, κοινωνικά και ιδεολογικοπολιτικά, που αποτυπώνει στη μισθωτή εργασία και τους συμμάχους της η νέα «ταξική σύνθεση», διαφοροποιούνται οι κατασταλτικές λειτουργίες, το εύρος και η φύση του αποδέκτη τους (η μορφή του «εσωτερικού εχθρού») και οι μορφές οργάνωσης των μηχανισμών. Μεταβάλλεται με λίγα λόγια τόσο ο προσδιορισμός της «παραβατικότητας» στο

πλαίσιο του κοινού δικαίου —ιδιαίτερα του ποινικού δικαίου, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και αυτού του «θεμελιώδους νόμου», του Συντάγματος— όσο και η μορφή οργάνωσης και δράσης του καταναγκασμού με κριτήριο τις εκάστοτε λειτουργικές του ανάγκες. Σε κάθε περίπτωση η πραγματικότητα και το εύρος αυτής της αναδιάρθρωσης αντιστοιχεί στον πολιτικό συσχετισμό δύναμης και στα χαρακτηριστικά (πραγματικά ή και «φαντασιακά») του αντιπάλου και υπερβαίνει τις θεσμικές της μορφές, δεν εξαντλείται σε αυτές.

Μια τελική θεωρητική παρατήρηση: Η σημερινή πραγματικότητα της *αναβάθμισης του ρόλου των ΜΜΕ* και της «επιστημονικής οργάνωσης της συναίνεσης» δε θέτει καθόλου στο περιθώριο την κρατική καταστολή αλλά, αντίθετα, όπως θα υποστηριχτεί και παρακάτω, συμβαδίζει με την κεντρικότητα της κρατικής αυτής λειτουργίας. Η σχέση «καταστολής» και «συναίνεσης» δεν αποτελεί, όπως θα έλεγε και ο Ν. Πουλαντζάς, σχέση μηδενικού αθροίσματος. Ακριβώς γιατί τα ΜΜΕ, ως ιδεολογικοί αλλά και ως υπό διαμόρφωση πολιτικοί μηχανισμοί εκπροσώπησης, οργανώνουν ενοποιητικές παραστάσεις σε μια κατακερματισμένη κοινωνία, οι οποίες αντιτίθενται σε παραστάσεις του «εχθρού». Ο νεοφιλελεύθερος κορπορατισμός έχει πάντοτε ως συνέπεια τον αποκλεισμό και την καταστολή των υποτιθέμενων μειοψηφιών, που οι ίδιες οι κοινωνικές του δυνάμεις συγκροτούν και ορίζουν ως τέτοιες. Η συγκρότηση ταξικών συμμαχιών συνεπάγεται την καταστολή όσων αυτές αποκλείουν (π.χ., οι αντισυνδικαλιστικές συμμαχίες της Μ. Θάτσερ στη Βρετανία του 1980-90).

Αντικείμενο αυτής της μελέτης αποτελεί η εξέλιξη ιδίως της «πολιτικής» καταστολής, της καταστολής δηλαδή της πολιτικής αμφισβήτησης του συστήματος, και οριακά μόνο και σε συνάρτηση με την πολιτική καταστολή των μορφών «κοινωνικής» καταστολής και ελέγχου. Σε κάθε δε περίπτωση η επικέντρωση αφορά στις αναπτυγμένες κεφαλαιοκρατικές κοινωνίες, καθώς η κρατική καταστολή στον «περιφερειακό» καπιταλισμό εγείρει τελείως διαφορετικά προβλήματα. Αντίστοιχα, η μελέτη εκείνου του τμήματος του μηχανισμού κρατικού καταναγκασμού που στοχεύει προς τον «εσωτερικό εχθρό» (όρα σε ομαλές περιόδους όχι ο στρατός), του *μηχανισμού αστυνόμευσης και «ασφάλειας»*. Η έννοια αυτή είναι ταυτόχρονα στενότερη από το «μηχανισμό καταναγκασμού», καθώς δεν περιλαμβάνει το στρατό, αλλά κατά κάποιο τρόπο είναι και ευρύτερη, καθώς ο μηχανισμός ασφάλειας ενσωματώνει και λειτουργίες «ελέγχου» διαμέσου μη κατασταλτικών κρατικών μηχανισμών (προνοιακού τύπου). Όπως όμως θα φανεί στην συνέχεια, η ίδια η εξέλιξη της πραγματικότητας στη συνθετότητά της σχετικοποιεί αυτές τις διακρίσεις.

II. Για την εξέλιξη των λειτουργιών καταστολής και «ασφαλείας» την περίοδο 1945-1995: ένα σχήμα ερμηνείας

1. Η πολιτική καταστολή στο «παρεμβατικό» κράτος: «κοινωνικός έλεγχος» και πολιτικός αποκλεισμός

Η παραπάνω «υπόθεση» ως προς τη μεταβολή των όρων καπιταλιστικής αναπαραγωγής συνδέεται στην περίπτωση του «παρεμβατικού-φορντιστικού» κράτους με τη γενικευμένη μετάβαση στον καπιταλισμό της «σχετικής υπεραξίας»¹⁴. Στο επίπεδο οργάνωσης της

καπιταλιστικής παραγωγής αυτό ισοδυναμεί με την κυριαρχία της τείλορικής οργάνωσης εργασίας και τη συγκρότηση ενός «επιστημονικού» καταμερισμού εργασίας, που αποστραφεί από το μεμονωμένο εργαζόμενο στην αλυσίδα παραγωγής κάθε δυνατότητα συνολικής εποπτείας στην εργασία του, η οποία και ανάγεται ολοκληρωτικά στην επιστημονική διεύθυνση και το μηχανισμό επιτήρησης της επιχείρησης. Στο επίπεδο της καπιταλιστικής κοινωνίας γενικότερα κυριαρχεί η μαζική παραγωγή και η ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών όλο και περισσότερο από μαζικές εμπορευματικές μορφές. Από την άλλη πλευρά, ως αποτέλεσμα των ταξικών αγώνων της δεκαετίας του 1930 και της κρίσης του 1929, σταθεροποιείται ένας κοινωνικός συσχετισμός, ο οποίος χάρη στον «τριγωνικό συμβιβασμό» κράτους-κεφαλαίου-εργοδοσίας εγγυάται ένα ελάχιστο εισόδημα για τη μισθωτή εργασία αλλά και ένα ολόκληρο πλαίσιο προστατευτικών ρυθμίσεων απέναντι στην αυθαιρεσία του κεφαλαίου. Οι κρατικοί μηχανισμοί παρεμβαίνουν τόσο στην κατεύθυνση «συντονισμού της οικονομίας» και αποτελεσματικής αξιοποίησης του κεφαλαίου όσο και στην κατεύθυνση της «υποστήριξης» της εργασίας ως προς την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης, στο βαθμό βεβαίως που οι κοινωνικοί αγώνες παγιώνουν αυτή την παρέμβαση. Από την άλλη πλευρά η οικοδόμηση του «κράτους πρόνοιας» συνεπάγεται τη σημαντική διόγκωση της κρατικής διοίκησης, η οποία παράλληλα προς τη λειτουργία αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης αναλαμβάνει με την ευρεία έννοια την «επιτήρηση» και «έλεγχο» πάνω στις κοινωνικές συγκρούσεις στην κατεύθυνση της άμβλυνσής τους, την εύρυθμη τήρηση των διαδικασιών καπιταλιστικής αναπαραγωγής, την καταπολέμηση των «ακραιών» και των «περιθωριακών» κοινωνικοπολιτικών συμπεριφορών. Οι βάσεις του «κοινωνικού κράτους» είναι ταυτόχρονα οι βάσεις μιας αυταρχικής αστικής δημοκρατίας, καθώς εδραιώνεται μια όλο και πιο αυτόνομη από το φιλελεύθερο κοινοβουλευτισμό τεχνοκρατική διοίκηση αλλά και ένας όλο και πιο αυτόνομος από τις κοινωνικές δυνάμεις και την ταξική σύγκρουση κοινοβουλευτισμός. Το αντιπροσωπευτικό κοινοβούλιο δεν ήταν δημοκρατικό (στη βάση της τιμηματικής ψήφου), το δημοκρατικό στην εκλογή του κοινοβούλιο παύει να είναι αντιπροσωπευτικό. Αρωγοί της αυτόνομης κρατικής διοίκησης αποβαίνουν τα σε τελική ανάλυση «αταξικά» μαζικά αστικά κόμματα εξουσίας (μεταξύ των οποίων και η «μετασχηματισμένη» μεταπολεμικά σοσιαλδημοκρατία), τα οποία αποτελούν τη βάση στήριξης εναλλακτικών στρατηγικών συναίνεσης προς την κρατική γραφειοκρατία, οργανώτρια της καπιταλιστικής αναπαραγωγής: οι «ελίτ» αυτών των κομμάτων είναι ταυτόχρονα και οι «κορυφές» του κρατικού μηχανισμού¹⁵.

Η κρατική καταστολή στο «παρεμβατικό κράτος» ενσωματώνει τις ιδεολογικές συνέπειες δύο διαφορετικών συγκυριών «κρίσης». Την πολιτική κρίση του μεσοπολέμου, χαρακτηριστική για τη μετάβαση στις κρατικές μορφές του καπιταλισμού της «σχετικής υπεραξίας», ιδίως όπως αυτή εκδηλώθηκε στους σχηματισμούς όπου η κρίση της φιλελεύθερης δημοκρατίας οδήγησε στο φασισμό. Συνέπεια αυτής της πολιτικής κρίσης υπήρξε η γέννηση και ανάπτυξη των θεωριών του «εχθρού» και ιδίως του «εσωτερικού εχθρού» της κρατικής ενότητας και ουσιαστικά του κοινωνικού καθεστώτος¹⁶, θεωριών οι οποίες επιβίωσαν κατά πολύ πέρα από το φασιστικό καθεστώς.

Ενσωματώνει όμως και τη μεταπολεμική «κρίση των διεθνών σχέσεων», τη συγκυρία του Ψυχρού Πολέμου, τη διάρρηξη της αντιφασιστικής συμμαχίας, την ανάδειξη των κομ-

μουνιστικών κομμάτων σε θεμελιώδη επίσημο ενδοκρατικό αντίπαλο της αστικής δημοκρατίας. Έτσι, η θεωρία του «εσωτερικού εχθρού» από θεωρία της αντεργατικής/αντικομμουνιστικής, στον πυρήνα της φασιστικής κρατικής καταστολής, μετασχηματίζεται σε θεωρία προστασίας του «αξιολογικού πυρήνα» της αστικής δημοκρατίας απέναντι στον «κομμουνιστικό ολοκληρωτισμό»: το προστατευόμενο αγαθό είναι πλέον «οι αξίες της δημοκρατίας» και όχι εμφανώς το κοινωνικό καθεστώς¹⁷. Σταδιακά ο «διμέτωπος» αγώνας των μεταπολεμικών δημοκρατιών αποβαίνει βασικά αγώνας κατά των τότε «αντικαπιταλιστικών» ιδεολογιών και του ψυχροπολεμικού αντιπάλου, δηλαδή αντικομμουνιστικός.

Ουσιαστικά, το οικοδόμημα της κρατικής καταστολής του κείνσιανού-παρεμβατικού κράτους ως τα μέσα της δεκαετίας του 1960 (1945-1965) μπορεί να διαιρεθεί σε δύο βασικές κατευθύνσεις: Αυτή του κοινωνικού «ελέγχου» κατά των μοριακών αποκλίσεων στην παραγωγή και στον ελεύθερο χρόνο και κατά της διάχυτης, αν και συχνά περιθωριακής, κοινωνικής αμφισβήτησης. Και αυτή του αντικομμουνιστικού πολιτικού αποκλεισμού, εκφραζόμενου ανάλογα με τη χώρα και τη συγκυρία.

Η δεύτερη όψη, ο *αντικομμουνιστικός πολιτικός αποκλεισμός*, είναι και η γνωστότερη. Απαγόρευση και διάλυση του Γερμανικού ΚΚ το 1956 με απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου και ποινικοποίηση της δράσης των μελών του, συνεχής αντικομμουνιστική νομοθεσία στις ΗΠΑ του μακαρθισμού (1950-1955) και εκκαθάριση της συνδικαλιστικής δράσης από τα κομμουνιστικά και αριστερά στοιχεία ιδίως στην CIO (βλ. και σε Χέρμπερτ-Μόρε, *Ιστορία του εργατικού κινήματος των ΗΠΑ*, Αθήνα 1993), άγρια αντικομμουνιστική καταστολή στην Ελλάδα του μετεμφυλιακού κράτους αλλά και στη μεταπολεμική Τουρκία, που αποτελούν τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα. *Όμως και εδώ το «μοντέλο» δεν είναι ενιαίο.* Μπορεί να υποστηριχτεί ότι υπάρχουν τρεις ειδικότεροι τύποι πολιτικού αποκλεισμού κατά του ΚΚ σε αυτή την περίοδο. Ο ένας τύπος κινείται μεταξύ της «αυταρχικής δημοκρατίας» και του «κράτους έκτακτης ανάγκης». Η απαγόρευση του ΚΚ συμβαδίζει με ένα γενικότερο και χωρίς σαφή όρια πλαίσιο αμφισβήτησης των πολιτικών και ατομικών δικαιωμάτων (παρά τη συνταγματική διακήρυξή τους) όχι μόνο των κομμουνιστών αλλά και πολλών αριστερών ή και κεντροαριστερών, οι οποίοι αντιτίθενται στις πρακτικές ενός «διχοτομικού» κράτους. Η αστική εξουσία βασικά δεν είναι δημοκρατικά νομιμοποιημένη και ο «αποκλεισμός» καταλήγει σε πολιτική κρίση (περίπτωση της Ελλάδας αλλά και της Τουρκίας, για όσο διάστημα λειτούργησε κοινοβουλευτικά). Ο δεύτερος τύπος αντιπροσωπεύει το «γερμανικό» ιδίως και λιγότερο το «βορειοαμερικανικό» μοντέλο, όπου ναι μεν οι κομμουνιστές αποστερούνται από βασικά πολιτικά τους δικαιώματα (μονιμότερα στην ΟΔΓ από ό,τι στις ΗΠΑ), αλλά αυτό συμβαίνει στην «περιφέρεια» του πολιτικού συστήματος και χωρίς αυτό να οδηγήσει στην έκπτωση της δημοκρατικής νομιμοποίησης της εξουσίας (ισχυρή «αυταρχική συναίνεση»). Τέλος, σε χώρες όπως η Γαλλία ή η Ιταλία με την ύπαρξη μαζικών και πολιτικά πρωταγωνιστικών ΚΚ και χωρίς την προϋπόθεση ενός εμφύλιου πολέμου (με τη μεσολάβηση μάλιστα αυτών των κομμάτων στις ισορροπίες του «κοινωνικού συμβολαίου»), ο αποκλεισμός δεν είναι νομικός-διοικητικός, δεν παίρνει τη μορφή της απαγόρευσης. Προσλαμβάνει όμως τη μορφή ενός τρίτου τύπου αποκλεισμού, του *εκλογικοπολιτικού αποκλεισμού*, κατά τον οποίο η συνεχής αναδιάρθρωση του πολιτικού σκηνικού, σε συνδυασμό και με δυσμενείς για την Αριστερά

εκλογικές ρυθμίσεις, σταθεροποιούν ισχυρούς αντικομμουνιστικούς πολιτικούς συνασπισμούς στην εξουσία. Στην Ιταλία αυτό γίνεται πράξη με τις εναλλακτικές μορφές του «πεντακομματισμού» γύρω από ένα χριστιανοδημοκρατικό κυβερνητικό-διοικητικό πυρήνα και τη συντήρηση της αντίθεσης Βορρά-Νότου· στη Γαλλία με τις «ημικαισαρικές»-χαρισματικές μορφές του γκαλισμού και την παγίωση της Ε΄ Δημοκρατίας. Ταυτόχρονα όμως, τόσο η κομμουνιστική όσο και η αριστερή σοσιαλιστική Αριστερά αυτοακυρώνονται, καθώς δεν προτείνουν σε καμιά περίπτωση ένα πρόγραμμα υπέρβασης του φροντιστικού αστικού κράτους· έτσι, ο «σοσιαλισμός» μεταρέπεται σταδιακά σε μια αφηρημένη επαγγελία, ενώ προτεραιότητα αποκτούν τα στάδια «συμπόρευσης» με τα προοδευτικά τμήματα του αστισμού και η «ύφεση» («μετωπισμός»).

Ανάμεσα στον πρώτο και το δεύτερο τύπο, από τη μια, και στον τρίτο τύπο αποκλεισμού («αξιολογικά δεσμευμένες» και «αξιολογικά ουδέτερες» αστικές δημοκρατίες) υπάρχει πάντως μια σημαντική διαφορά: ο πρώτος και ο δεύτερος βασίζονται στην προληπτική ποινικοποίηση του κομμουνιστικού φρονήματος, ανεξάρτητα από συγκεκριμένο κίνδυνο («*clear and present danger*») για το κράτος και το κοινωνικό καθεστώς, δηλαδή κίνδυνο βραχυπρόθεσμης επαναστατικής δράσης^{17α}. Στον τρίτο τύπο οι κομμουνιστικές ιδέες δεν ποινικοποιούνται, γίνονται όμως το «φόβητρο» που συσπειρώνει τον αστικό συνασπισμό εξουσίας (σε συνδυασμό βέβαια και με την αστική αναδιανεμητική στρατηγική).

Η λιγότερο γνωστή, αλλά όχι λιγότερο σημαντική, όψη είναι αυτή της οργάνωσης του «κοινωνικού ελέγχου», της παγίωσης της «κοινωνικής ομαλότητας». Η πλευρά αυτή αποκαλύπτει σημαντικές όψεις ταξικής αντίστασης, σε μεγάλο βαθμό αυτονομημένες από τη συχνά γραφειοκρατική διαμεσολάβηση της επίσημης πολιτικής και συνδικαλιστικής Αριστεράς. Πρόκειται για όψεις αντίστασης στην τεύλορική οργάνωση εργασίας και ιδιαίτερα «άγριες απεργίες»¹⁸ αλλά και μικρές εξεγέρσεις, ιδίως από νέους ανειδίκευτους εργάτες¹⁹. Επίσης, για πρωτοεμφανιζόμενες νεολαιίστικες αντικουλτούρες συνδεδεμένες με μουσικά και πολιτιστικά ρεύματα και ρεύματα ηθικής και σεξουαλικής αμφισβήτησης. Αναφερόμαστε ακόμα στις αρχές δεκαετίας 1960, στα πρώτα πολιτικά ξεσπάσματα κατά του κύρους των πολιτικών θεσμών (π.χ. το κίνημα των Πρόβος στην Ολλανδία, η εμφάνιση ριζοσπαστικών νεολαιίστικων κινήματων στην Ιαπωνία κ.λπ.)· αλλά και σε ατομικές πρακτικές μη προσαρμογής στην καπιταλιστική παραγωγική και αναπαραγωγική σφαίρα και «αποξένωσης» από αυτές. Απέναντι σε αυτή τη «διαρκή» και «διάχυτη» ταξική και κοινωνική αμφισβήτηση, οργανώνεται σταδιακά ένα σύνθετο πλέγμα κρατικού ελέγχου με κατεύθυνση την κοινωνική της περιθωριοποίηση και διάλυση.

Ο «έλεγχος» αυτός είναι πολύμορφος και διαμεσολαβείται από μηχανισμούς τόσο «δημόσιους» όσο και «ιδιωτικούς», οι οποίοι ανάγονται στην ευρύτερη σφαίρα του κράτους²⁰. Οργανώνεται πρώτα από όλα μέσα στο εργοστάσιο, όπου οι φορείς της διεύθυνσης, με τη συνειθνή συχνά και των συνδικάτων ως φορέων του «τριγωνικού συμβιβασμού», επιχειρούν να απομονώσουν τις ακραίες ή τις «αντιπαραγωγικές» τάσεις μέσα στην παραγωγή και να περιορίσουν τις τάσεις αυτονομίας στην οργάνωση της εργασίας (βλ. και σε Καστοριάδη, *οπ. π.*, τ. Β΄, σελ. 9 και Κοριά, *οπ. π.*). Εδώ συμβάλλει και όλη η συζήτηση στην αμερικανική κοινωνιολογία της εργασίας για «ανθρώπινες εργασιακές σχέσεις» (σχολή του Ε. Μάγιο κ.ά.). Στο περιθώριο της εργασίας και της κοινωνίας, ή ορθότερα σε τομείς που

ωθούνται στο περιθώριο μέσα από την ορθολογικοποίηση της φορντιστικής αστικής κοινωνίας, επιβάλλεται η ατομικευμένη «κοινωνική» καταστολή μέσα από τις ποινικές διατάξεις (Hirsch 1980, *οπ. π.*) ή και την ψυχιατρικοποίηση της «μη προσαρμοστικότητας».

Αντίστοιχα, στο χώρο της «κυκλοφορίας» και της «μαζικής κουλτούρας» αντιμετωπίζονται με καχυποψία και «επιτηρούνται» εκείνες οι μαζικές υποκουλτούρες που ενέχουν στοιχεία αμφισβήτησης του παραγωγικού και καταναλωτικού μοντέλου²¹ (απόηχος στην Ελλάδα το ν. δ. 4000/1959 περί «τεντιμποΐσμου»).

Γενικότερα, ο πολιτικός έλεγχος και η επιτήρηση των ύποπτων για σχέση με τον «κομμουνιστικό κίνδυνο» αποτελεί ένα σχολείο για την κρατική εξουσία στην ενίσχυση της λειτουργίας «επιτήρησης» και «ελέγχου» — με ακραία όψη τους «φακέλους» της ελληνικής μετεμφυλιακής εμπειρίας. Συγκροτούνται έτσι γραφειοκρατικά δίκτυα στενής διασύνδεσης της αστυνόμευσης με την κοινωνική πρόνοια αλλά και με τον οικογενειακό ιδεολογικό μηχανισμό με σκοπό τον έλεγχο της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Πρόκειται για μια όψη της κατασταλτικής πραγματικότητας, η οποία θα αποκτήσει ευρύτερες διαστάσεις στην αμέσως επόμενη φάση.

Πώς αντανakλάται η παραπάνω στρατηγική κατεύθυνση («ελεγχος» και αποκλεισμός) στην οργάνωση της υλικότητας του μηχανισμού καταναγκασμού; Θεμελιώδες ζήτημα είναι η *ενότητα του εξωτερικού και του εσωτερικού εχθρού* — ο επίσημος κρατικός «εχθρός» αρχίζει από τον κομμουνιστή/ανατρεπτικό της συνοικίας και φτάνει στην άλλη πλευρά του τείχους του Βερολίνου. Αυτή η κατάσταση αντανakλάται σε μια άμυντική διάρθρωση του στρατού, η οποία διαπλέκεται με τις υπηρεσίες εσωτερικής ασφάλειας πολύ στενά. Οι οικονομικές και ιδεολογικές ενδοαστικές αντιθέσεις υποχωρούν βάσει του κοινού αντιπάλου²¹, ενώ σημαντικά παρακνκλώματα —δεύτερα «ανεπίσημα» δίκτυα κρατικής άμυνας— οργανώνονται από το NATO στα όρια μεταξύ της «αντικομμουνιστικής» πολιτικής έντασης και της προοπτικής στρατιωτικής άμυνας σε ένα νέο Παγκόσμιο Πόλεμο (η υπόθεση «Γκλάντιο» που αποκαλύφθηκε στα 1990-1991).

Η αστυνομία είναι ένα άμεσα πολιτικοποιημένο και όχι «ουδέτερο» σώμα (κατά του κομμουνισμού)^{21α}, αν και όχι με τις ακραίες μορφές της ελληνικής εμπειρίας. Σε κάθε όμως περίπτωση οι λειτουργίες καταστολής της «ανατρεπτικής» δράσης» έχουν στο στόχαστρο κυρίως εξατομικευμένες περιπτώσεις ανατρεπτικών ή, το περισσότερο, νόμιμες ή «ημινόμιμες» πολιτικές οργανώσεις και όχι ακόμη μαζικά κινήματα αμφισβήτησης — απέναντι σε αυτά η τότε αστυνομία δεν είναι επαρκώς προετοιμασμένη να απαντήσει.

Ιδιαίτερα ουσιάδης είναι ο ρόλος σε αυτή την περίοδο της «πολιτικής Δικαιοσύνης»²². Η ανώτατη Δικαιοσύνη, τα συνταγματικά δικαστήρια ορισμένων χωρών (το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο, το Supreme Court των ΗΠΑ) τοποθετούνται με αποφάσεις τους «πολιτικά» επί της διακινδύνευσης της δημοκρατίας και αντιπαραθέτουν τις «αξίες της δημοκρατίας» στον ολοκληρωτικό κίνδυνο. Η τοποθέτηση αυτή εγείρει ερωτήματα για την πιθανή αναντιστοιχία μεταξύ της αφηρημένης προστασίας των «θεσμών της δημοκρατίας» και της συγκεκριμένης περιοριστικής πολιτικής απέναντι στα δημοκρατικά δικαιώματα²³. Αντίστοιχα, τα ποινικά δικαστήρια (ιδίως στην ΟΔΓ και στις ΗΠΑ) επικυρώνουν με ποινικές καταδίκες τον αποκλεισμό της κομμουνιστικής/φιλοσοβιετικής πολιτικής δράσης. Η εμπλοκή της Δικαιοσύνης στη συστημική διαμάχη ορίζει και το τέλος

της πολιτικής ανοχής της αστικής δημοκρατίας απέναντι στον εγκληματία με «πολιτικά κίνητρα».

Η περίοδος ως τα μέσα του 1960 κάθε άλλο παρά είναι μια περίοδος «σταθερότητας». Κατά τη διάρκειά της σωρεύονται οι αντιφάσεις του αστικού παρεμβατικού κράτους, οι οποίες θα εκδηλωθούν με οξύτητα στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1960. Ταυτόχρονα οξύνονται και οι στρατηγικές αναζητήσεις μιας «νέας» κατασταλτικής αντιμετώπισης των νέων φαινομένων αμφισβήτησης, της υπέρβασης της «αντικομμουνιστικής» στοχοθεσίας και της ολοκλήρωσης των δικτύων «ελέγχου». Από την άλλη πλευρά εντείνεται η πίεση για δημοκρατικές θεσμικές μεταρρυθμίσεις της ποινικής νομοθεσίας και της δικονομίας τόσο από την πολιτική Αριστερά όσο και από ριζοσπαστικές φιλελεύθερες θέσεις.

2. Αμφισβήτηση του τείλορισμού-φορντισμού «από τα κάτω» και «νέα κατασταλτική στρατηγική»: η πολιτική αποτροπής (1968-1975)

Η επταετία 1968-1975 αντιστοιχεί στη διεθνή πολιτική κρίση των μορφών του φορντιστικού κράτους, του «μεταπολεμικού θαύματος». Τίποτε δεν παραμένει σταθερό όσον αφορά τις παραγωγικές και αναπαραγωγικές δομές και το καθεστώς οργάνωσης της συνείδησης. Ο κλονισμός της πολιτικής σταθερότητας αφορά τόσο τον «καπιταλισμό της αγοράς» όσο και τα ανατολικά εκμεταλλευτικά καθεστώτα (το λεγόμενο «υπαρκτό σοσιαλισμό», στην κρίση του οποίου όμως δε θα επεκταθούμε). Η «αλυσίδα παραγωγής κομματιάζεται» από τους ανειδίκεντους τείλορικούς εργάτες της αυτοκινητοβιομηχανίας (Γαλλία, Ιταλία, ΗΠΑ — βλ. Μπ. Κοριά, 1986, *οπ. π.*), η νεολαία ως κοινωνική δύναμη «επιτίθεται» στους κοινωνικούς θεσμούς του προνοιακού αστικού κράτους (το «1968» σε πανευρωπαϊκή και παγκόσμια κλίμακα), ο Τρίτος Κόσμος γίνεται σημείο αναφοράς της δυτικής νεολαίας, η συζήτηση για την κοινωνική επανάσταση επανέρχεται στο προσκήνιο με μαζικούς όρους, αντίθετα προς τις «σχέτες» της 20ετίας 1945-1965. Ιδίως η Γαλλία, το Μάιο-Ιούνιο του 1968, και η Ιταλία, διαδοχικά μεταξύ 1968 και 1977 (Θερόμ Φθινόπωρο, «ένταση» αρχών του 1970, κίνημα του 1977), βιώνουν κύματα πολιτικής κρίσης και αναταραχής, τα οποία έχει υποστηριχτεί ότι προσομοίασαν προς τους κλασικούς ορισμούς της «επαναστατικής κατάστασης» (ιδίως για την Ιταλία βλ. σε Τ. Νέγκρι, *οπ. π.* και *IL MANIFESTO*, ιδίως Ρ. Ροσσάντα-Λ. Μάγκρι, «200 Θέσεις για τον κομμουνισμό», Αθήνα 1976, κ.ά.). Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι το γεγονός της ανάπτυξης τότε μιας σχετικά μαζικής και αντικαπιταλιστικά οριζόμενης πολιτικής πρωτοπορίας στα κινήματα της περιόδου, ποιοτικά διαφορετικής από τον παραδοσιακό «κομμουνιστικό» κίνδυνο: πλέον ο μαζικός ριζοσπαστισμός δεν εντοπίζεται σε μια ιεραρχημένη οργάνωση με διεθνή ερείσματα και «ψυχροπολεμική» στρατηγική, αλλά είναι διάχυτος, πολύμορφος, μαζικότερος και «πανταχού παρών»²⁴ ορίζεται δηλαδή ως ένας ασαφής «εξτρεμισμός» με κινηματικούς και όχι πια ατομικούς ή οργανωτικούς όρους. Ειδικότερα στην Ελλάδα αυτός ο αντίπαλος αντιπροσωπεύει κατά την περίοδο 1974-1977 την άνοδο του μεταπολιτευτικού ριζοσπαστισμού, εμφανιζόμενος από τις μεταπολιτευτικές κυβερνήσεις ως κίνδυνος για τη «σταθεροποίηση της δημοκρατίας» («αριστεροχουντισμός»)²⁵.

Ο πειρασμός της αντικοινοβουλευτικής «εκτροπής» από τη φιλελεύθερη δημοκρατία

λειτούργησε σε αυτή τη συγκυρία για κάποιους τομείς του συστήματος ως μειοψηφική όμως και «περιθωριακή» επιλογή, κύρια «εκφοβιστική». Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν οι συνωμοτικές ενέργειες των ιταλικών μυστικών υπηρεσιών (S. I. S. M. I και S. I. S. D. E) σε συνδυασμό με οπερετικές κινήσεις («πραξικόπημα» Μποργκέζε με τη συνδρομή της ελληνικής ΚΥΠ) και ιδίως με τη χρήση νεοφασιστικής τρομοκρατίας κατά τη «στρατηγική της έντασης», αλλά και η διαβούλευση στο γκωλικό καθεστώς για την ενδεχόμενη χρήση στρατού τον Ιούνιο του 1968 κατά της εξέγερσης²⁶. Η έμφαση όμως επικεντρώθηκε ηγεμονικά στο δίπολο «μεταρρύθμιση-αποφόρτιση» και ανασύνθεση-ενίσχυση της «θωρακισμένης δημοκρατίας», καθώς και στη διεύρυνση του ηγετικού μπλοκ με την ανάληψη κυβερνητικών καθηκόντων από δυνάμεις της Κεντροαριστεράς και της Αριστεράς που εκτονώνουν τα «κινήματα ρήξης» («Μεγάλος Συνασπισμός» και στη συνέχεια σοσιαλφιλελεύθερη κυβέρνηση στη Γερμανία, απαρχή του πειράματος του «Ιστορικού Συμβιβασμού» στην Ιταλία στα 1973-1974, πορεία των Σοσιαλιστικών Κομμάτων Γαλλίας-Ισπανίας προς την εξουσία). Η επιλογή της «θωράκισης μέσα στην ομαλότητα» έχει ως συνέπεια μεταλλαγές στις στοχεύσεις και διαφοροποιήσεις στη λειτουργία των κατασταλτικών μηχανισμών. Η περίοδος 1970-1975 είναι από τις «γονιμότερες» σε σχέδια και σε πρακτικές αναδιοργάνωσης των αστυνομιών σε όλη την Ευρώπη²⁷.

Η αναδιοργάνωση των αστυνομιών συντελείται σταδιακά, συστηματικά και με μια συνεκτική λογική, παρά τις εθνικές ιδιομορφίες. Κύριες όψεις της είναι η «στρατιωτικοποίηση», η «επιστημονικοποίηση» και ο *τείλορισμός της ασφάλειας*. Συγκεκριμένα:

α) Κυριαρχεί η αντίληψη ότι πρέπει πλέον να αποχωριστούν οι επιμέρους λειτουργίες κρατικής ασφάλειας (υλική καταστολή, παρακολούθηση-αστυνόμευση, συγκέντρωση και επεξεργασία πληροφοριών), στην κατεύθυνση μιας *προληπτικότερης κρατικής παρέμβασης κατά του εγκλήματος*. Η λειτουργική εξειδίκευση αυτών των λειτουργιών στηρίζεται στο «νέο αμυντικό δόγμα», κατά το οποίο η αστυνομία παύει να είναι ο χειρουργός της κοινωνικής παθολογίας και γίνεται ο προληπτικός της γιατρός. Παρακολουθεί μέσα από ένα πλέγμα αποκεντρωμένων δικτύων της τις κοινωνικά προβληματικές ομάδες και περιοχές, κεντροκοποιεί την πληροφόρησή της, επεξεργάζεται επιστημονικά τα πορίσματά της και παρεμβαίνει μαζί με άλλες αρχές «κοινωνικής πρόνοιας» προς την άμβλυση των συγκρούσεων που οδηγούν στο έγκλημα, ή, στη χειρότερη περίπτωση, προσπαθεί να παρέμβει έγκαιρα και προληπτικά στο κατασταλτικό πεδίο. Πρόκειται για το δόγμα μιας «προληπτικής αστυνόμευσης»²⁸.

β) Συνακόλουθα, αποχωρίζονται οι λειτουργίες «υλικής καταστολής», «πληροφόρησης» και καθημερινής αστυνόμευσης, συγκεντρωμένες προγενέστερα κατ' αρχήν στον απλό αστυφύλακα της πόλης (το Βρετανό «Bobby» ή το Γερμανό «Schutzmann») ή το χωροφύλακα της υπαίθρου. Η υλική καταστολή διασπάται σε κατηγορίες ειδικής απεύθυνσης (κοινό έγκλημα, διαδηλώσεις, ναρκωτικά, τρομοκρατία κ.λπ.). Όσο μας αφορά, στο πεδίο δηλαδή της «πολιτικοποιημένης» καταστολής, κυρίως συγκροτούνται ομάδες έντονα στρατιωτικοποιημένες και με βαρύ οπλισμό είτε για την καταστολή μαζικών ταραχών (ελληνικά ΜΑΤ, γαλλικά C.R.S. κ.ά.) είτε για την καταστολή της «σοβαρής» εγκληματικότητας (Αντιτρομοκρατικές Διευθύνσεις, όπως οι περίφημες γαλλικές C. I. G. N. και GSG - 9, η αντίστοιχη γερμανική, η οποία συνδέεται και με ειδικές δυνάμεις του γερμανικού στρατού κ.λπ.). Η

υλική καταστολή απαιτεί τώρα σκληρότερη και επιστημονικότερη εκπαίδευση και πληρέστερο οπλισμό. Η «παρακολούθηση» οργανώνεται με αποκεντρωμένα συστήματα πεζών περιπολιών από υπαλλήλους που γνωρίζουν «καλά» μια περιοχή και μηχανοκίνητων μονάδων και με τη συγκέντρωση των αστυνομικών διευθύνσεων ανά μεγαλύτερες περιοχές (βλ. και προσφατή ελληνική εμπειρία). Συμβαίνει μάλιστα και το εξής: *η δομή των εξουσιών απόφασης να οργανώνεται όλο και πιο συγκεντρωτικά ενώ η λειτουργία πληροφόρησης και δράσης/εκτέλεσης σχετικά (ανισόμερα κατά χώρα) πιο αποκεντρωμένα.*

γ) Τέλος, αναπτύσσεται ένα ισχυρότατο πληροφορικό δίκτυο, το οποίο σε σύνδεση με το όλο πλέγμα δημόσιων υπηρεσιών συγκεντρώνει πλήθος στοιχείων για τον πολίτη, με ρητό σκοπό το συνεχή έλεγχο δράσης των αποκλινοσών ομάδων και ατόμων. Το δίκτυο αυτό αποτυπώνεται και στα σύγχρονα συστήματα «ηλεκτρονικών ταυτοτήτων» και αρχειοποίησης όλων των δυνατών στοιχείων για τους πολίτες. Όμως, σε πολλές περιπτώσεις η εφαρμογή αυτών των συστημάτων μπλοκαρίστηκε από κινήματα πολιτών²⁹.

δ) Η υλική καταστολή και ο «έλεγχος» της αστυνομίας (π.χ. μπλόκα) διευκολύνεται από την απαρχή μιας διαδικασίας χαλάρωσης των νομικών εγγυήσεων του πολίτη απέναντι στην κρατική εξουσία. Σταδιακά, στο όνομα της προστασίας απέναντι στην τρομοκρατία και το «σοβαρό έγκλημα», η αστυνομία θωρακίζεται με νέες δυνατότητες παρέμβασης και δράσης για όλο και ρευστότερες/ασαφέστερες αιτιολογήσεις, για όλο και μεγαλύτερα διαστήματα και με όλο και χαλαρότερες νομοθετικές δεσμεύσεις (π.χ. δίκαιο σύλληψης, αστυνομική προανάκριση, όρια προσωρινής κράτησης και αύξησή τους, παρουσία συνηγόρου, δικαίωμα έρευνας, αποδεικτικά μέσα κ.ά.).

Το παραπάνω «μοντέλλο» δεν αφορά μόνο την τάση διάλυσης των πολιτικών δυναμικών που βγήκαν από τα κινήματα του 1968. Αυτή είναι η μια όψη. Αφορά τουλάχιστον εξίσου ένα λιγότερο «πολιτικοποιημένο» κοινωνικό δυναμικό —ιδίως νεολαιίστικο—, το οποίο ήρθε στα τέλη του 1960 σε ρήξη με τις νόρμες παραγωγής και κατανάλωσης του «κοινωνικού κράτους». Η έννοια του «ελέγχου» των αποκλίσεων αντιστοιχεί σε μεγάλο βαθμό στα κοινωνικά χαρακτηριστικά αυτής της «ρήξης» και των ποικίλων μορφών που πήρε (υποκοιλιτούρες του «γκέτο», εναλλακτικά πειράματα οργάνωσης της κοινωνικής ζωής, σεξουαλικές «παρεκτροπές» κ.ά.).

Όμως, η αστυνομική αναδιοργάνωση αποκαλύπτει μόνο την πλευρά μιας ισχυρότερης κρατικής στρατιωτικοποίησης ή την πλευρά της «πληροφορικής» κρατικής διήθησης της κοινωνίας. Μια άλλη πλευρά είναι εξίσου σημαντική: αυτή του *κοινωνικοπολιτικού αποκλεισμού από το κράτος του «αριστερού ριζοσπάστη/εξτρεμιστή» των κινήματων του 1960-1970.* Η στρατηγική της στεγανοποίησης του κράτους εκφράστηκε ιδίως στην ΟΔ Γερμανίας με τη μορφή των «επαγγελματικών απαγορεύσεων» στο δημόσιο τομέα για όσους δεν αποδέχονται τις «αξίες της φιλελεύθερης δημοκρατίας» (Berufsverbote), με απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου του 5.1975. Η ρητή δικαιολόγηση του μέτρου ήταν ακριβώς η προστασία της κρατικής συνοχής από ένα δυναμικό «άρνησης του κράτους»³⁰. Πάντως, ο «αποκλεισμός» αυτός διαφέρει από τον «αποκλεισμό» των κομμουνιστών και μόνο (δεκαετία 1950), γιατί εισάγει κριτήρια πολύ γενικότερα («εξτρεμισμός») και δε συμβαδίζει με μια «ψυχροπολεμική» αλλά με μια «υφεσιακή» κατεύθυνση των διεθνών σχέσεων. Από την άλλη πλευρά αποτελεί την άλλη όψη της ώθησης μερίδας των «κι-

νηματιών» του 1968 σε μια κατεύθυνση κοινωνικής ενσωμάτωσης στα θεσμικά κόμματα είτε κάθετης ρήξης με το κράτος (τρομοκρατία) και ποινικοποίησης της ύπαρξής τους.

Τέλος, πρέπει να προστεθεί η εκτίμηση ότι σε αυτή τη φάση (έως τα μέσα της δεκαετίας του 1970) η κατασταλτική στρατηγική απέναντι στα αντικαπιταλιστικά κινήματα και στις κοινωνικές μορφές παραβατικότητας λαμβάνει υπόψη της στις νομικές και οργανωτικές της μορφές τα ισχυρά δημοκρατικά κινήματα (αριστερής ή και φιλελεύθερης προέλευσης), τα οποία τείνουν στην ενίσχυση των δικαιωμάτων του πολίτη/κατηγορούμενου, στη φιλελεύθεροποίηση της ποινικής δικονομίας και στην οριοθέτηση των αστυνομικών εξουσιών (στην Ιταλία το κίνημα των αριστερών νομικών κατά των φασιστικής καταγωγής Ποινικού Κώδικα και Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, στη Γερμανία το κίνημα για φιλελεύθερες αλλαγές στην Ποινική Δικονομία στα μέσα του 1960-1970). Τα κινήματα αυτά αποτελούν θεσμική έκφραση των κινήματων διαμαρτυρίας του «1968». Οι πλέον ευέλικτες τακτικά στρατηγικές αναδιοργάνωσης της καταστολής ενσωματώνουν όψεις αυτών των κινήματων στη λογική της κοινωνικής αποδοχής της καταστολής (ιδίως οι σοσιαλδημοκρατικές απόψεις του Herold στη Γερμανία για μια «κοινωνικότερη» προληπτική καταστολή), και έτσι ορισμένες δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις γίνονται εφικτές. Αυτό συνδέεται και με την ύφεση, την υποχώρηση του παραδοσιακού αντικομμουνισμού (πολιτική Β. Μπραντ στη Γερμανία, συζήτηση το 1968, 1969 για την επανανομιμοποίηση του Κ.Κ.). Όμως αυτές οι «νίκες» είναι ασταθείς και όχι αμετάκλητες. Το βάθεμα της κοινωνικής κρίσης των αναπτυσσόμενων κοινωνιών της Δύσης και η μετάβαση σε νέες ηγεμονικές μορφές από τα μέσα του 1970 θα σημάδωνουν τη γενικευμένη άρση των δημοκρατικών αλλαγών και τη στροφή σε όλο και αυταρχικότερα νομοθετικά καθεστώτα³¹.

3. Αμφισβήτηση του φορντισμού «από τα πάνω» και «κρίση μετάβασης»: η καταστολή ως «παθητική επανάσταση» (1975-1985)

Κατά τη δεκαετία 1975-1985 οι αντιτρομοκρατικές πολιτικές, με επίκεντρο τις σχετικές νομοθεσίες³² δέσποσαν ως η σημαντικότερη πλευρά της εσωτερικής θωράκισης του κράτους αλλά και ως η σαφέστερη προσέγγιση στο πρόβλημα του «εσωτερικού εχθρού». Οι αντιτρομοκρατικές νομοθεσίες συμπύκνωσαν μια νέα μορφή «εγκληματικότητας», στόχευσαν στην απομόνωση και περιστολή της και ταυτόχρονα οργάνωσαν μια ειδική δικονομία, που τροποποίησε δραματικά τη σχέση κρατικής αποτελεσματικότητας/ελευθερίας και δικαστικής προστασίας του κατηγορούμενου σε όφελος του πρώτου σκέλους.

Όμως, κατά την ίδια περίοδο αρχίζει να τροποποιείται ριζικά ο συσχετισμός δύναμης που καθόρισε την τείλορική-φορντική οργάνωση και αναπαραγωγή των κυρίαρχων σχέσεων. Η απάντηση του κεφαλαίου στην κρίση υπερσυσώρευσης και στις κοινωνικοπολιτικές κρίσεις που συνδέονται με αυτή (κινήματα του «1968», άνοδος αντικαπιταλιστικών πρακτικών στη μισθωτή εργασία) αντιστοιχεί σε επιθετικές στρατηγικές κατά της εργασίας. Το κεφάλαιο ενσωματώνει στην πολιτική του τη νεοσυντηρητική κριτική κατά του κοινωνικού κράτους (ιδίως τη θεωρία της «κρίσης της δημοκρατίας», της «αποδιάθρωσης των θεσμών από τη μαζική συμμετοχή» στο πλαίσιο του κοινωνικού κράτους), στην προσπάθεια να υπερβεί τα κρισιογόνα φαινόμενα. Ακολουθούνται στρατηγικές αναδιανομής σε βάρος της εργασίας, αποδόμησης του «κοινωνικού» κράτους και της θεσμικής προστασίας των εργα-

ζομένων, ιδίως όμως αποδυνάμωσης των μορφών οργάνωσης της εργασίας και κατακερματισμού των εργατικών πρακτικών³³. Παράλληλα επιταχύνεται η διαδικασία των περιφερειακών καπιταλιστικών ολοκληρώσεων υπό την κυριαρχία των νεοφιλελεύθερων πολιτικών του κεφαλαίου.

Πρέπει λοιπόν οι πολιτικές που βασίστηκαν στην αποτροπή της «τρομοκρατίας» να ιδωθούν ακριβώς υπό το πρίσμα της *μετάβασης* σε μια νέα, ασταθή ακόμη, ηγεμονική οργάνωση, ποιοτικά διαφορετική από αυτή του «κράτους-σχέδιο» της κείνσιανης-φορντιστικής φάσης. Η μετάβαση προϋποθέτει την ενοποίηση των λαϊκών μαζών γύρω από την κρατική εξουσία απέναντι σε εστίες κρίσης («τρομοκρατία»), που παρουσιάζονται ως «κίνδυνοι» για την κρατική ενότητα και αποκρύπτουν την υλικότητα της κοινωνικής κρίσης, αλλά και τη διάλυση των συλλογικοτήτων και των καταλοίπων των κινημάτων της προγενέστερης φάσης (1968-1975). Οι πολιτικές αυτές υπήρξαν «συμβολικά» σε σημαντικό βαθμό *πολιτικές απόκρυψης και μετασχηματισμού των κοινωνικών και ιδεολογικών συνεπειών της κρίσης, πολιτικές αποτροπής μιας οξύτερης κρίσης πολιτικής εκπροσώπησης*. Ιδίως η γερμανική και η ιταλική εμπειρία κρατικής θωράκισης λειτούργησαν ως υποδειγματικά «εργαστήρια» αυτής της διαδικασίας. Η *«μαχητική» ενεργοποίηση του πληθυσμού ως τρίτου (Ο.Δ. Γερμανίας) και η επιτευχθείσα —αντίθετα προς την ελληνική εμπειρία— διακομματική συναίνεση προς τη «θωράκιση» με τη συνδρομή και της Αριστεράς (SPD, PCI) δημιούργησε μια κοινωνική ψυχολογία «ομογενοποίησης» —και ιδίως στην ΟΔΓ με τη μορφή της «υπεραντίδρασης» στην τρομοκρατία³⁴—, η οποία παρέκαμψε και σε σημαντικό βαθμό ακύρωσε την αμφισβήτηση των κυρίαρχων σχέσεων σε συνθήκες κρίσης, αποδυνάμωσε τα κοινωνικά κινήματα και κατέστησε ενχερότερη την εμπέδωση των στρατηγικών κεφαλαιοκρατικής ανασυγκρότησης (π.χ. στην Ιταλία η ιδεολογική προετοιμασία της «μάχης» της FIAT το 1980³⁵). Επίσης, απονομιμοποιήθηκε σημαντικά ο λόγος και η πρακτική αντικαπιταλιστικών οργανώσεων και ριζοσπαστικών διανοουμένων (Ιταλία, θέωρημα «7ης Απριλίου»)³⁶.*

Τέλος, όψη της μετάβασης, σε εκείνη ιδίως την περίπτωση όπου συντελέστηκε *υπό την πίεση ισχυρών αντικαπιταλιστικών αντιστάσεων (Ιταλία)*, αποτέλεσε η σύνδεση της «θωράκισης «και των κορυφών των μηχανισμών καταστολής με την αναγέννηση των παράκεντρων εξουσιών», τα οποία «έπειξαν» σημαντικό ρόλο ιδίως στην υπόθεση «Μόρο» (Ομάδα Π-2, ρόλος της Γκλάντιο κ.λπ.). Ακριβώς γιατί οι διαφορές στρατηγικής του συνασπισμού εξουσίας εκτός από τη θεσμική θωράκιση ενεργοποίησαν και μηχανισμούς αντίδρασης, που συγκυριακά διαμόρφωσαν ένα δεύτερο θεσμικό δίκτυο δυνάμει αντικαιοβουλευτικής «παραεξουσίας» (σε Δεληολάνη, *οπ. π.*).

Η κρατική αυτή οργάνωση της «αντιπαλότητας» των μαζών προς τον ενδοκρατικό εχθρό και της συμμαχίας τους προς το κράτος μέσα από διαδοχικές καμπάνιες «νόμου και τάξης» δια των ΜΜΕ αποτελεί τον προπομπό των διαιρετικών στρατηγικών απέναντι στους μαζικούς αγώνες της νέας φάσης οργάνωσης της αστικής ηγεμονίας. Με λίγα λόγια, *η ένταση της κρατικής θωράκισης γίνεται σημαντικό σημείο αναφοράς για την πειθάρχηση των λαϊκών τάξεων*³⁷ και για μια σταθερή πολιτική συμμαχιών μεταξύ κράτους, μικροαστικών στρωμάτων και των σχετικά «ασφαλών» τομέων της μισθωτής εργασίας. Αυτή η συμμαχία νίκησε στη FIAT το 1980 αλλά και στη Βρετανία της απεργίας των ανθρακωρύχων στα 1984-1985. Κατά τα παραπάνω, η φιγούρα του «τρομοκρατικού κινδύνου» συμβάλλει

στη βαθιά ατομικοποίηση/συντηρητικοποίηση της κοινωνίας, σε μια με γκραμισιανούς όρους νέα «παθητική επανάσταση».

4. Η παρούσα φάση: νεοφιλελεύθερη σταθεροποίηση και παγίωση της «έκτακτης ανάγκης» (1985-σήμερα)

Ήδη στα μέσα της δεκαετίας του 1980 η «κόκκινη» τρομοκρατία έχει ηττηθεί ως πολιτική πρακτική. Οι κοινωνικοί συσχετισμοί έχουν γενικότερα διαμορφωθεί σε συντηρητικότερη κατεύθυνση. Όμως οι θεσμοθετημένες αντιτρομοκρατικές πολιτικές βασικά *δεν ανατρέπονται* (Ιταλία, Γερμανία, Ισπανία, Γαλλία —η Ελλάδα αποτελεί ιδιόμορφη περίπτωση λόγω της σύνδεσης της «αντιτρομοκρατίας» με την παράδοση του «αυταρχικού κράτους της Δεξιάς» και της έλλειψης διακομματικής συναίνεσης). Παρατηρούμε *μια παγίωση του «κανόνα έκτακτης ανάγκης» και μεταφορά του και στο ευρωπαϊκό/διεθνικό επίπεδο* (η Σύμβαση Στρασβούργου του 1977 για την καταστολή της τρομοκρατίας επικυρώνεται σταδιακά, θεσμοί όπως το πολιτικό άσυλο αποδυναμώνονται συνεχώς, όπως με τη Σύμβαση της ΕΟΚ του Δουβλίνου το 1979 κ.λπ.). Οι ενδυναμώσεις των κρατικών οργάνων μονιμοποιούνται, όπως και οι αποδυναμώσεις στην άσκηση των ατομικών και ιδίως των δικονομικών δικαιωμάτων.

Η διεθνοποίηση του «κανόνα έκτακτης ανάγκης» είναι ήδη ενσωματωμένη στην *εοικισή στρατηγική ασφάλειας*, όπου ως τέτοια δεν εννοούμε μια πολιτική που υπερβαίνει ή καταργεί πράγματι το εθνικό κράτος (σε Ντέπλε, *οπ. π.*), αλλά αντίθετα μια πολιτική όπου, *δια της διαπλοκής και αλληλοβοήθειας των «κοινών» στους στόχους εθνικών πολιτικών ασφάλειας, ενισχύεται η εθνική αστική στρατηγική και αυξάνεται η εμβέλεια της*. Αυτό που παίζεται δεν είναι η παντοδύναμη «Ευρωπαϊκή Αστυνομία» αλλά ένα ισχυρό δίκτυο συντονισμού, πολύτιμο για την οργάνωση της εθνικής αστυνόμευσης. Σε αυτή τη λογική κινούνται οι συμφωνίες αστυνομικής συνεργασίας «*TREVI*», όπου άτυπα συντονίζεται η δράση των υπουργών Εσωτερικών και των υφισταμένων τους αρχών κατά της «διεθνούς εγκληματικότητας», του «εξτρεμισμού» και της «τρομοκρατίας». Σε αυτή τη λογική κινείται οπωσδήποτε και το σύστημα ευρωπαϊκού «ελέγχου» δια της αρχειοθέτησης/καταχώρησης των «παρεκκλινόντων» στο πλαίσιο της συνθήκης του Σένγκεν και της επέκτασης εδαφικών αρμοδιοτήτων των εθνικών αστυνομιών.

Όμως πλέον ο «κανόνας έκτακτης ανάγκης», εθνικός ή «διεθνικός», αλλάζει μορφή. Η «τρομοκρατία» δε νοείται πια ως *έγκλημα με πολιτικά κίνητρα* και η έννοια του «πολιτικού εγκλήματος» χάνει κάθε νομικά δεσμευτικό περιεχόμενο³⁸ και κάθε ευεργετική συνέπεια (άσυλο, έκδοση, δικονομικά ευμενής μεταχείριση). Διαμορφώνεται η έννοια του «διεθνούς ποινικού χώρου», της ενιαίας κοινωνικής και πολιτικής «παραβατικότητας» και του «οργανωμένου εγκλήματος» χωρίς σαφές περίγραμμα και όρια: σε αυτές τις έννοιες συγχωνεύεται η πολιτική τρομοκρατία, οι έμποροι κοκαΐνης της Κολομβίας, η θρησκευτική τρομοκρατία του Ασαχάρα, η Μαφία και ό,τι άλλο ενέχει στοιχεία οργάνωσης για το έγκλημα και κάποιες όψεις καταμερισμού εργασίας και τεχνικής αποτελεσματικότητας. Ακόμη, διαπλάθεται η «εικόνα» του κράτους-τρομοκράτη, υπό την έννοια περιφερειακών δυνάμεων, οι οποίες δυσχεραίνουν με την επεκτατική πολιτική ισχύος τους την επιβολή των ιμπεριαλιστικών «αυτοκρατορικών» επιλογών της «νέας τάξης» (Ιράκ, Ιράν, παλιότε-

ρα Λιβύη, Κορέα κ.λπ.). Αν υπάρχει «κράτος-τρομοκράτης», νομιμοποιείται και η επέμβαση του ΟΗΕ ή του ΝΑΤΟ, ως συνασπισμού κρατών που παίζουν το ρόλο του «ηγεμόνα-χωροφύλακα».

Η επέκταση/διεθνοποίηση του «κανόνα έκτακτης ανάγκης» στοχεύει στα υποκείμενα δύο συναντώμενων κοινωνικών και πολιτικών διαδικασιών. Η μια είναι αυτή της *αποπτώχωσης και περιθωριοποίησης σημαντικών τμημάτων της εργασίας στις αναπτυγμένες κεφαλαιοκρατικές κοινωνίες*, ως αποτέλεσμα των νεοφιλελεύθερων επιλογών (στην Ευρώπη: «Μάαστριχτ» και πολιτικές καπιταλιστικής ολοκλήρωσης) και του μετασχηματισμού της καπιταλιστικής παραγωγής (απαξίωση μη κερδοφόρων επιχειρήσεων, νέα παραγωγικά πρότυπα με έμφαση στη νεκρή εργασία και τις νέες τεχνολογίες). Ο κοινωνικός έλεγχος και αποκλεισμός (δηλαδή ο αποκλεισμός από την κοινωνική «πρόνοια» και την πολιτική ζωή ήδη της πλειοψηφίας της κοινωνίας και όχι απλώς του «1/3») παίρνει πλέον τέτοια διάσταση ώστε η *«επιτήρηση» της πλειοψηφίας της κοινωνίας να ταυτίζεται με την «πολιτική» καταστολή και η τελευταία να είναι η συμβολική ακραία προέκταση της πρώτης: εκεί είναι και η ρίζα της διάλυσης της διάκρισης «κοινωνικό» έγκλημα/πολιτικό έγκλημα.*

Από την άλλη πλευρά, το τοπίο της «νέας τάξης πραγμάτων» μετά το 1989 γεννά σοβαρότατες κοινωνικές αστάθειες και περιφερειακές συγκρούσεις, που πρέπει να ελεγχθούν. Τα φονταμενταλιστικά κινήματα τείνουν στα μάτια των «ειδικών ασφάλειας» να πάρουν τη θέση ενός εχθρού όπως ο κομμουνισμός ή η «κόκκινη τρομοκρατία», στο βαθμό που μεγάλο μέρος των μαζών στον ισλαμικό «νότο» βλέπει, μετά τη διάλυση των μαρξιστικών και εθνικιστικών ρευμάτων, μια μορφή αντίστασης στην ιμπεριαλιστική εξάρτηση και επιβολή. Η σύγκρουση αυτή μεταφέρεται πια μέσα στις μητροπόλεις (βλ. ισλαμική τρομοκρατία στη Γαλλία) με αποτελέσματα σοβαρής αστάθειας. Αποτελέσματα αυτής της «πολιτιστικής σύγκρουσης» («Clash of civilisations» κατά το νεοσυντηρητικό αναλυτή S. Huntington) διαπλέκονται με τα μεγάλα ρεύματα απόλυτης περιθωριοποίησης του πολυεθνικού εργάτη στην Ευρώπη αλλά και μέρους των ιδίων των Ευρωπαίων, με τη διόγκωση του ρατσισμού/νεοφασισμού και άλλων φαινομένων διάρρηξης του κοινωνικού ιστού. Ο κοινωνικός κερματισμός συχνά παίρνει τη μορφή μοριακών «εμφυλίων πολέμων» και διάχυτης γενικευμένης βίας χωρίς σαφές πολιτικό περιεχόμενο (π.χ. η τρομοκρατία αλά Οκλαχόμα, οι παραστρατιωτικές ομάδες στις ΗΠΑ, οι νεολαιίστικες εκρήξεις στις ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις)³⁹.

Τα παραπάνω αμβλύνουν σαφώς και τη διάκριση «εσωτερικού-εξωτερικού» εχθρού, αφού η «διεθνής αστάθεια» δε γνωρίζει πια σύνορα. Από τη μια πλευρά στήνονται τείχη γύρω από τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές ολοκληρώσεις απέναντι στους «φανατισμούς» και στα «μεταναστευτικά ρεύματα» (Σένγκεν-φρούριο Ευρώπη). Από την άλλη πλευρά, η αστυνόμευση στρατιωτικοποιείται όλο και περισσότερο, *στο βαθμό που ο «εχθρός» είναι ήδη μέσα στις ευρωπαϊκές πόλεις* (π.χ. παρουσία στρατού στις γαλλικές πόλεις μετά τις «ισλαμικές» τρομοκρατικές επιθέσεις).

Η κοινωνική αστάθεια, ως αποτέλεσμα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών αλλά και της «νέας τάξης πραγμάτων», οδηγεί μέσα από τη διεύρυνση της έννοιας της «τρομοκρατίας» στην ενοποίηση των αντίθετων στις κυρίαρχες στρατηγικές πρακτικών και στον προσδιορισμό τους από την εξουσία ως «αντικοινωνικών» πρακτικών, ως μορφών ενός «εχθρού του κοινωνικού συμφέροντος». Η «πολιτικότερη» μορφή του «αντικοινωνικού εχθρού» εί-

ναι αυτή της αμφισβήτησης όψεων της νεοφιλελεύθερης κρατικής ρύθμισης από τμήματα του συνδικαλιστικού κινήματος ή και από «άγριες» απεργίες των εργαζομένων που ρίχνονται στο περιθώριο (ιδιωτικοποίηση, κλείσιμο επιχειρήσεων, ομαδικές απολύσεις). Βασική πλευρά της κρατικής καταστολής αποτελεί ήδη ο συνδυασμός της *ποινικοποίησης μορφών εργατικής πάλης* (απεργία: βλ. τον ελληνικό αντιαπεργιακό νόμο 1915/1990, τον ιταλικό νόμο του 1990 για τις απεργίες στο δημόσιο τομέα, τη βρετανική αντιαπεργιακή νομοθεσία της δεκαετίας του 1980) με μορφές «κατασταλτικής» παρέμβασης της ίδιας της εργοδοσίας σε συνεργασία με το κράτος (ιδιωτικές αστυνομίες, συνδικαλιστικές απολύσεις, μετακίνηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων από «θερμές ζώνες» κ.λπ.). Λιγότερο εμφανώς «πολιτικές» αλλά επίσης σημαντικές είναι οι πρακτικές καταστολής μορφών «άγριας νεολαίας», που συμπυκνώνονται ως η «αναρχική απειλή», ή κινήματων που αμφισβητούν την εύρυθμη κοινωνική αναπαραγωγή και τις επιλογές της αστικής εξουσίας (αντιμιλιταριστικά/αντιεθνικιστικά κινήματα, πολιτικοποιημένοι οικολόγοι, αντι-MME κινήσεις κ.λπ.).

Η *πολυμορφία και η διάχυση των «κινδύνων»* συνδέεται με το βάθμα της προληπτικότητας της κρατικής καταστολής. Έτσι, μορφές όπως το S.I.S. (Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν) ολοκληρώνουν και διεθνοποιούν τη στρατηγική της «παρακολούθησης» και «προληπτικής παρέμβασης στην κοινωνία» που είδαμε πιο πάνω. Συνέπεια της αυξημένης προληπτικότητας, η οποία ήδη εμφανίστηκε με τις αντιτρομοκρατικές νομοθεσίες του 1970-1980, είναι η τάση «καταστολής του φρονήματος» έναντι της «καταστολής της πράξης». Η τάση αυτή πάντοτε ενυπάρχει στην αστική κρατική καταστολή⁴⁰, τώρα όμως ενισχύεται αποφασιστικά (π.χ. «υποστηρίξει τρομοκρατικών οργανώσεων» στους αντιτρομοκρατικούς νόμους, με ακραία περίπτωση το άρθρο 8 του τουρκικού αντιτρομοκρατικού νόμου, έμφαση στις ενδείξεις ή υπόνοιες ότι ο «καταχωρούμενος προτίθεται να διαπράξει αξιόποινη πράξη» κατά το άρθρο 96 παρ. 4 της Συνθήκης του Σένγκεν). Η ενχέρεια αυτή τυποποιεί ως νομικό έρεισμα της καταστολής πρακτικά τις κατηγορίες ταξινόμησης των αποκλίνοντων, κατά τα κριτήρια πολιτικής σκοπιμότητας των ίδιων των μηχανισμών καταστολής.

Οι διαπιστώσεις αυτές αναδεικνύουν μια ποιοτική *αναβάθμιση της κατασταλτικής λειτουργίας και του μηχανισμού ασφάλειας* στο πλαίσιο σταθεροποίησης των νέων ηγεμονικών μορφών του μετακεϊνσιανού αστικού κράτους⁴¹. Η *κεντρικότητα και όχι συμπληρωματικότητα του καταναγκασμού* συνδέεται και με τις ατομικοποιητικές/τεμαχιστικές στρατηγικές συναίνεσης. Στο βαθμό που η συναίνεση δε στηρίζεται πια σε «καθολικές» προνοιακές πρακτικές και σε σταθερές συμμαχίες με την πλειοψηφία της μισθωτής εργασίας (παραδοσιακό κοινωνικό σύμβολο) αλλά σε επιμέρους συμμαχίες και οφέλη στη βάση της αποδόμησης του «καθολικού» κοινωνικού κράτους, συμμαχίες ρευστές και ανακαλούμενες, πλειοψηφικά τμήματα των λαϊκών τάξεων κινδυνεύουν να βρεθούν κοινωνικά αποκλεισμένα, παρά το ότι ο κερατισμός παρέχει την ελπίδα ότι εναλλάξ τμήματα της εργασίας θα μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε αυτές τις ρευστές κοινωνικές συμμαχίες (π.χ. η λογική της αναδιανομής των θυσιών της κυβερνητικής ΓΣΕΕ). Έτσι, παρά το ότι η συγκρότηση των συμμαχιών της εξουσίας ορίζει κάθε φορά ως «μειοψηφίες» και «εχθρό» όσα στρώματα και πρακτικές αποκλείονται εκάστοτε από αυτές ή αντιτίθενται πολιτικά σε αυτές, αυτοί που στην πραγματικότητα υποβαθμίζονται κοινωνικοπολιτικά και έχουν αντικειμενικό συμφέρον αντίθεσης στην εξουσία (και όχι απλώς την «ιστορική αποστολή του

κομμουνισμού») είναι η *πλειοψηφία της κοινωνίας*. Αυτό μεταφράζεται στη διόγκωση του μηχανισμού ασφάλειας, στη γενίκευση και επιστημονικοποίηση της λειτουργίας επιτήρησης, στη στρατιωτικοποίηση (παρουσία και της αστυνομίας ως «στρατού κατοχής» της πόλης). Αλλά, κατ' επέκταση και ο στρατός αλλάζει μορφή, ενισχύεται η τάση να γίνει *επαγγελματικότερος και όχι κυρίως στρατός «κληρωτών»* («μονάδες ταχείας επέμβασης», έμφαση στις «ειδικές δυνάμεις»), να μπορεί σε κατάσταση ανάγκης —εσωτερικά ή διεθνώς— να λειτουργήσει αποτελεσματικότερα και χωρίς εσωτερικές τριβές. Η διόγκωση αυτή της «ασφάλειας» στηρίζεται στην εκτίμηση ότι οι συνέπειες της κρίσης υπερσυσσώρευσης και των πολιτικών αναδιάρθρωσης πλήττουν δυνάμει, όχι πια μειοψηφικές μερίδες των λαϊκών τάξεων, αλλά τη μεγάλη τους πλειοψηφία.

Η λειτουργία της καταστολής, αφού πρέπει να φανεί ότι απευθύνεται σε «μειοψηφίες», διαπλέκεται στενά με τη λειτουργία των ΜΜΕ. Η οργάνωση των συμμαχιών της εξουσίας χρειάζεται να πείσει ότι αγωνίζεται κατά «ταραχοποιών» και «αντικοινωνικών» δυνάμεων κατά του «νόμου και της τάξης». Αν λοιπόν πρέπει να κατασταλούν «μειοψηφικές» κοινωνικές πρακτικές που υπερασπίζονται την «αυτονομία» τους και τα μερικά τους δικαιώματα απέναντι στην αναδιάρθρωση, ακόμη περισσότερο πρέπει να διαλυθούν και να απομωθούν οι πολιτικές πρακτικές οι οποίες τείνουν στην ενοποίηση των αντιστάσεων, στη δημιουργία ενός *πολιτικού μετώπου της εργατικής τάξης και των ριζοσπαστικών κοινωνικών υποκειμένων απέναντι στην κίνηση του κεφαλαίου* (δυνάμεις αντικαπιταλιστικής Αριστεράς, αριστερές τάσεις μέσα στη σοσιαλδημοκρατία και στα ΚΚ κ.λπ.). Οι δυνάμεις αυτές ορίζονται κατ' εσχόλην ως οι «εχθροί του κοινωνικού συμφέροντος» και της «συνοχής», δηλαδή της εύρυθμης αναπαραγωγής στο πλαίσιο της ανασυγκρότησης.

Είναι ακριβώς τα ΜΜΕ, τα οποία τείνουν να υποκαταστήσουν λειτουργίες των πολιτικών κομμάτων ως μηχανισμών πολιτικής αντιπροσώπευσης και στο πλαίσιο αυτό τόσο να επανακαθορίζουν τις «συναινέσεις» όσο και τα όρια του καταναγκασμού. Η ρευστότητα των κοινωνικών συμμαχιών της εξουσίας και με τμήματα των λαϊκών τάξεων και η δυσκολία να οικοδομηθούν μακροπρόθεσμοι συνασπισμοί αντανάκλαται και στην κρίση του λόγου των αστικών κομμάτων εξουσίας και σχετίζεται με την προγραμματική τους πια σύγκλιση (π.χ. στην Ευρώπη: «Στόχοι Σύγκλισης της ΟΝΕ»). Όψη της «κρίσης της πολιτικής»⁴² αποτελεί και μια πιο ενέλικτη πολιτική συμμαχιών μέσα από τα αστικά κόμματα και τα ΜΜΕ. Η πολιτική αυτή έχει ως συνέπεια, αν και με αντιφάσεις, τη συγκρότηση συμμαχιών απέναντι σε ρευστές μορφές «κοινωνικής επικινδυνότητας» και «αντικοινωνικών εχθρικών πρακτικών». Τα όρια πλέον της επικινδυνότητας, λόγω ακριβώς της πολιτικής αστάθειας στα σύγχρονα κοιμματικά συστήματα, είναι ιδιαίτερα μεταβλητά. Αν και συνήθως οι νεοφιλελεύθεροι συνασπισμοί και οι παραλλαγές τους οργανώνονται εναντίον των «ανειθύνων εργαζομένων», της «κοινωνικής παραβατικότητας» και των «αντικοινωνικών μικροαστικών πρακτικών» (όσων δηλαδή διαμαρτύρονται για την κοινωνική τους *απαξίωση*), οριακά σε φάσεις όξυνσης της κρίσης του πολιτικού συστήματος (βλ. Ιταλική Δημοκρατία) η διαπλοκή των ΜΜΕ εγκυβερνά τον κατασταλτικό μηχανισμό ακόμη και στην *ποινικοποίηση/εγκαθάριση μερίδων του επίσημου πολιτικού προσωπικού*. Οι «παραβασιολόγοι» πρακτικές δεν καλύπτουν πλέον μόνο το «περιθώριο» αλλά και τον πυρήνα του κοινωνικοπολιτικού καθεστώτος.

Αυτή η λειτουργία των «νέων μηχανισμών αντιπροσώπευσης», να ωθούν δηλαδή μερίδες του πολιτικού κόσμου όχι μόνο στην πολιτική απαξίωση αλλά και στην κατασταλτική τους εκκαθάριση, συνδέεται και με την πολιτική αναβάθμιση και σχετική αυτονόμηση της δικαστικής εξουσίας και των δικαστικών λειτουργιών. Στο σημείο αυτό δεν είναι δυνατή η ανάλυση της «τάσης δικαστικής αυτονόμησης»⁴³. Αρχούμεστε να επισημανουμε: α) τη σύμπτυξη μιας ιδιόρρυθμης συμμαχίας ανώτερων δικαστών-ΜΜΕ στη λογική της αποφασιστικής υποστήριξης ενός ρεύματος «νόμου και τάξης» απέναντι στους διάχυτους «κοινωνικούς κινδύνους», στη διάρρηξη της «συνοχής» και β) την εμπλοκή αυτής της συμμαχίας στην αναδιάταξη της πολιτικής σκηνής και στη διαμόρφωση νέων αστικών αντιπροσωπεύσεων των λαϊκών τάξεων ακόμη και με κατασταλτικούς όρους απέναντι στο παραδοσιακό πολιτικό προσωπικό.

Συμπερασματικά, η θέση του «μηχανισμού ασφάλειας» στο πλαίσιο του αστικού κράτους μπορεί να θεωρηθεί *σχετικά ενισχυμένη* κατά τη φάση σταθεροποίησης των νέων ηγεμονικών στρατηγικών της καπιταλιστικής ανασυγκρότησης. Αφενός μεν γιατί η διάρρηξη του παλιού κοινωνικού συμβολαίου και η δυσκολία σύμπτυξης νεοφιλελεύθερων στρατηγικών συναίνεσης με διάρκεια και συνοχή ενισχύουν τις εστίες αναταραχής και σύγκρουσης, παρά τη μη ενοποίησή τους και τη μη πολιτική τους έκφραση. Ο έλεγχος των κινδύνων συνεπάγεται την ολοκλήρωση της «επιστημονικοποίησης» της αστυνόμευσης και της στενότερης διασύνδεσης «ασφάλειας» και προνοιακής κρατικής διοίκησης. Αφετέρου δε, γιατί η «νέα διεθνής τάξη» σηματοδοτεί έναν κοινωνικό και πολιτιστικό πόλεμο του «Βορρά» κατά του «Νότου» και αντίστροφα μέσα και έξω από τις αναπτυνόμενες κεφαλαιοκρατικές κοινωνίες (ιδίως σε Ντέπτε, 1995, *οπ. π.*). Τέλος, γιατί η κρίση των σχέσεων αντιπροσώπευσης οδηγεί στην ταύτιση της πολιτικής απαξίωσης μερίδων της κυρίαρχης «πολιτικής» τάξης με τον ποινικό τους εξοστρακισμό, με αποτέλεσμα μερίδες του μηχανισμού ασφάλειας να αναλαμβάνουν καθήκοντα «τάξης» όχι μόνο απέναντι σε κινδύνους «από κάτω», αλλά και στην «αταξία» του πολιτικού συστήματος.

Σημαίνει αυτό μια πορεία «φασιστικοποίησης» της αστικής κρατικής εξουσίας, όπως υπαινίσσονται διατυπώσεις του τύπου «κράτος των δικαστών»; Κατά τη γνώμη μας όχι. Ακριβώς γιατί οι νέες αυτές μορφές «κρατικού ολοκληρωτισμού» δεν είναι εμφανώς αντικοινοβουλευτικές (βλ. και κείμενο του Τ. Νέγκρι για το «μεταμοντέρνο φασισμό»), αλλά μάλλον τείνουν σε έναν *ολιγαρχικότερο μετασχηματισμό της ίδιας της αστικής δημοκρατίας*, όχι όμως στην κατάργησή της. Αυτός ο μετασχηματισμός είναι πια κοινός τόπος όλων των κρατικών κομμάτων και όχι μόνο του «δεξιού κόμματος» (όπως βασικά υποστήριξε η «θεωρία του αυταρχικού κρατισμού»). Κατά δεύτερο, γιατί η πορεία «αυταρχικού» μετασχηματισμού δε συνδέεται με αρκετά ισχυρά κινήματα της «κοινωνικής ακροδεξιάς» από τα κάτω. Τρίτο, επειδή δεν έχει υπάρξει μια αποφασιστική ήττα μέχρι σήμερα του εργατικού κινήματος σε όλες τις μορφές του. Τέλος, η αντιστοίχιση τάσεων της «νέας» αστικής πολιτικής σε επιμέρους κατασταλτικούς/ιδεολογικούς μηχανισμούς δε σημαίνει *ρήξη ενότητας*, παρά την οξύτητα μιας «κρίσης μετάβασης» σε νέες πολιτικές ηγεμονικές μορφές. Σημαίνει μόνο *την ύπαρξη εναλλακτικών μορφών οργάνωσης της συναίνεσης στην ίδια βασική αστική στρατηγική* («αναδιάρθρωση», ριζική μετατροπή, συσχετισμού δύναμης απέναντι στην εργατική τάξη, πειθάρχηση, ενδοαστική κυριαρχία στο πλαίσιο του ανταγω-

νισμού της τριάδας Γερμανία-Ιαπωνία -ΗΠΑ). Αυτή η ενότητα στρατηγικής αναιρεί και σενάρια του τύπου «ιδιωτικοποίηση της ασφάλειας» ή παράδοση της ασφάλειας στα «άμεσα συμφέροντα» των κεφαλαιοκρατών ή ανάθεση πια της ασφάλειας σε μηχανισμούς εκτός εθνικού αστικού κράτους. Η σχετική αυτονομία του κράτους εγγυάται την ενότητα της αστικής στρατηγικής, αν και η ειδική συγκυρία διάρρηξης του παραδοσιακού συμβολαίου μπορεί να λειτουργεί *συστέλλοντας τη σχετική αυτονομία ως διαφοροποίηση* μεταξύ των βραχυπρόθεσμων συμφερόντων των ηγεμονικών αστικών μερίδων και των μακροπρόθεσμων συμφερόντων του αστισμού. Αυτή όμως η εκτίμηση είναι σημαντικά διαφορετική από την ανάλυση για την ταύτιση αστικής κρατικής πολιτικής με τα Παγκόσμια Πολυεθνικά Μονοπώλια (Π. Π. Μ.).

***Επίμετρο: Το τέλος των «αυταπατών» για το μηχανισμό ασφάλειας.
Η κυρίαρχη Αριστερά από το «θεσμικό έλεγχο» στην «αποδοχή» των αναγκών ασφάλειας».***

Ο κυρίαρχος λόγος της Αριστεράς ως τα τέλη της δεκαετίας του 1970 κυμαίνονταν μεταξύ του αιτήματος *κοινοβουλευτικού/θεσμικού ελέγχου* στα «σώματα ασφάλειας» και της προοπτικής του αργού/σταδιακού και ειρηνικού *εκδημοκρατισμού* τους σε μακροπρόθεσμα σοσιαλιστική κατεύθυνση. Αυτή ήταν η λογική του Κοινού Προγράμματος στη Γαλλία, της «Αλλαγής» στην Ελλάδα, του «Ιστορικού Συμβιβασμού» στην Ιταλία. Το «ρεφορμιστικό» αυτό σχέδιο προϋπέθετε την εγκατάλειψη μιας λογικής ρήξεων με την υλικότητα αυτών των μηχανισμών, την απόρριψη μιας λογικής «εξωτερικής» συγκρότησης του κινήματος απέναντι σε αυτούς (Αλτουσέρ, στην ομιλία του στο Συνέδριο της Βενετίας για τον «υπαρκτό σοσιαλισμό», 1977), την αποδοχή της θέσης ότι *χάρη στην ύπαρξη ρωγμών και αντιφάσεων* σε αυτούς μπορεί η θέση των λαϊκών τάξεων σε αυτούς «δια της μακράς πορείας» να γίνει ηγεμονική χωρίς να χρειαστεί μια διαδικασία γενικευμένων ρήξεων, μιας «τομής»⁴⁴.

Η διαχείριση της εξουσίας από την Αριστερά σε όλες της τις βασικές εκδοχές (Σ. Κ., συμμαχία Σ. Κ.-Κ. Κ., συμμαχία Σ. Κ. και φιλελεύθερων αστικών κομμάτων, στήριξη της Χριστιανοδημοκρατίας από το ΚΚ) διέψευσε αυτές τις ελπίδες. Η Αριστερά αντί να μεταρρυθμίσει προοδευτικά το μηχανισμό ασφάλειας, «μεταρρυθμίστηκε» από αυτόν, προσαρμόστηκε στις «αντικειμενικές» του επιταγές, διαχειρίστηκε τις λογικές του συνέπειες⁴⁵. Έτσι, προέκυψε το «κνήγι των μαγισσών» από τη σοσιαλδημοκρατική γερμανική πολιτική της «αντιτρομοκρατίας» μεταξύ 1974-1980. Όμοια, η υπόκλιση του Ιταλικού Κ. Κ. στην κρατική θωράκιση μετά το 1975 («συνταγματικό τόξο», υποστήριξη του *Lex Reale, Lex Bonifacio*, των νόμων για τους «μετανοούντες», των πολιτικών της Αντιτρομοκρατικής Διεύθυνσης του Ντάλα Κιέζα κ.λπ.), η γαλλική αντιτρομοκρατική πολιτική της δεκαετίας του 1980 κ.λπ. Η ελληνική Αριστερά (του ΠΑΣΟΚ περιλαμβανομένου) κινήθηκε σε γενικές γραμμές δημοκρατικότερα από αυτό τον άξονα, ιδίως για λόγους ιστορικούς, της παράδοσης του «κράτους της Δεξιάς». Χωρίς όμως ποιοτικές διαφορές σε σχέση με τις άλλες «Αριστερές».

Οι σημερινές αναδιαρθρώσεις του μηχανισμού ασφάλειας διαφεύδουν όλο και περισ-

σότερο μια γενικευμένη στρατηγική «θεσμικού ελέγχου». Η διεθνοποίηση των στρατηγικών ασφάλειας, η απελευθέρωσή τους όλο και περισσότερο από την εξωτερική θεσμική τους μορφή, η υψηλή «πληροφορική» συγκρότηση των μηχανισμών, η ενότητα της δομής αναπαραγωγής και της δομής ασφάλειας καταδειχνουν μια πραγματικότητα όλο και λιγότερο πολιτικά ελέγξιμη από το κοινοβούλιο ή τις οργανώσεις των πολιτών. Αυτό δε σημαίνει ότι μειώνεται η σημασία του αγώνα για την τυποποίηση και τους περιορισμούς δράσης των οργάνων αυτών των μηχανισμών, τη μεγαλύτερη δυνατή «διαφάνειά» τους. Οι αγώνες αυτοί είναι ολοένα και σημαντικότεροι. Ούτε ότι μειώνεται η σημασία της προσπάθειας για τη λαϊκή και δημοκρατική επίδραση σε μέρος του προσωπικού των μηχανισμών, την ύπαρξη συνδικαλιστικής του οργάνωσης, την άμβλυνση της κατασταλτικής τους αποτελεσματικότητας.

Μια ολόκληρη πορεία ρήξεων στην κατεύθυνση της «αποδυνάμωσης» των μηχανισμών είναι αναγκαία. Ρήξεων από ένα αντικαπιταλιστικό/αντινεοφιλελεύθερο μέτωπο δυνάμεων με ηγεμονία εργατική και σοσιαλιστική. Όμως, αυτή η διεξαγωγή ενός μακρόχρονου πολέμου «θέσεων» δεν πρέπει να διαγράφει το βασικό συμπέρασμα της πείρας 150 χρόνων του εργατικού κινήματος. Ότι οι «αλλαγές» και «ρήξεις» αν και τροποποιούν το βασικό συσχετισμό δύναμης, αν και βελτιώνουν τη θέση των κυριαρχούμενων, δεν μπορούν να εξασφαλίσουν την ηγεμονία τους στους μηχανισμούς αυτούς και τον προσεταιρισμό τους από την αστική εξουσία, να ακυρώσουν την αστική/ταξική λειτουργία τους, αλλά μόνο να οξύνουν τις αντιφάσεις των κυρίαρχων τάξεων. Περαιτέρω, χρειάζεται μια στρατηγική διάσπασης της δομικής συνοχής τους και κατάργησης της λειτουργίας τους. Δηλαδή, όπως έλεγε και ο Λένιν στο *Κράτος και Επανάσταση, μια διαδικασία συντριβής τους, όπως και όλου του αστικού κρατικού μηχανισμού* αλλά και μη αναπαραγωγής τους μετά την κατάληψη της εξουσίας. Αυτή η θέση παραμένει βασική για την κληρονομιά επανίδρυσης μιας μαρξιστικής Αριστεράς⁴⁶.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. ιδίως σε Μ. Φουκώ, *Επιτήρηση και Τιμωρία*, ελλ. μετ., Αθήνα 1989, 1ο Κεφάλαιο, (αντίθεση του συγγραφέα στη μαρξιστική ιδέα ότι η εξουσία «κατέχεται» και έχει ταξική λειτουργία), καθώς και την κριτική του Ν. Πουλαντζά στις απόψεις του Φουκώ στο έργο *Το Κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός*, ελλ. μετ., Αθήνα 1984, σελ. 108 επ.

2. Ιδίως σε J. Hirsch, *Der Sicherheitsstaat—Das Modell Deutschland—Krise-Perspektiven—Bewegungen*, Muenchen 1980, σελ. 54 επ., για τον «ταξικό-κοινωνικό» χαρακτήρα της μοριακής καταστολής στον «οργανωμένο» καπιταλισμό. Βλ. από τις παλιότερες μελέτες και σε Ε. Πασουνκάνιτς, *Μαρξισμός και Δίκαιο*, ελλ. μετ., Αθήνα 1979.

3. Ιδίως την κριτική του Ντ. Λεκούρη στην αντίληψη του Φουκώ για την εξουσία στο *Ετεροδοξία ή επανάσταση*, ελλ. μετ., Αθήνα 1980. Για τη σχεσιακή θεωρία της εξουσίας και σε Ν. Πουλαντζά *Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός*, ελλ. μετ., Αθήνα 1984, σελ. 180 επ., 209 επ.

4. Βλ. ιδίως την κριτική του Ν. Πουλαντζά στη θεωρία του κ.μ.κ. στο *Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις*, ελλ. μετ., Αθήνα 1975, τ. Β', σελ. 134 κ.α. αλλά και στο βρετανικό λειτουργιστικό μαρξισμό στο κείμενο του ίδιου, «Το κεφαλαιοκρατικό κράτος—μια απάντηση στον Μίλμπαντ», σε *Προβλήματα του κράτους και του φασιστικού φαινομένου*, ελλ. μετ., Αθήνα 1981, σελ. 59 επ. Παραδόξως όμως ο ίδιος αναφέρεται στο τελευταίο

του έργου σε μια μορφή κατοχής του «πυρήνα» του κρατικού μηχανισμού από τα μονοπώλια — άποψη σύγκλιση με το ευρωκομμουνιστικό τότε ρεύμα με σοβαρές πολιτικές συνέπειες για τη στρατηγική της Αριστεράς, αφού δι' αυτής επικυρώνεται η στρατηγική του «εσωτερικού μετασχηματισμού του κράτους».

5. Σε Λ. Αλτουσέρ, *Θέσεις*, ελλ. μετ., Αθήνα 1983, σελ. 69 επ., 81 επ.

6. Βλ. σε Ν. Πουλιαντζά, *Το κράτος...*, οπ. π., σελ. 39 επ. — Κρ. Μπ. Γκλυζομάν, *Ο Γκράμοσι και το κράτος*, ελλ. μετ., Αθήνα 1984.

7. Βλ. σε Γ. Μηλιού, «Από την συντριβή της κρατικής μηχανής στην κρίση και μετεξέλιξη του κράτους — η θεωρητική τομή στο έργο του Ν. Πουλιαντζά», σε *Θέσεις*, τ. 30/1990, σελ. 59 επ. και του ίδιου *Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός*, Αθήνα 1988, σελ. 84 επ.

8. Ιδίως η ανάλυσή του για τους κρατικούς μηχανισμούς στο έργο του *Φασισμός και Δικτατορία*, ελλ. μετ., Αθήνα 1975.

9. Όπως και η 7.

10. Οπ. π. (7), σελ. 69 επ., 75.

11. Σε J. Hirsch (1980), οπ. π., σελ. 54 επ., 111 επ.

12. Για την έννοια της «ταξικής σύνθεσης» βλ. ιδίως τη διαμόρφωσή της στον Τ. Νέγκρι *Από τον εργάτη μάζα στον κοινωνικό εργάτη—ο Ιταλικός Μάης*, Κομμούνια, Αθήνα 1983, ο οποίος αναφέρεται πυκνά στη συλλογική της συγκρότηση από το «εργατίστικο» ρεύμα του 1960-1970. Ακόμη σε Μπ. Κοριά, *Ο εργάτης και το χρονόμετρο*, ελλ. μετ., Αθήνα 1986.

13. Για τη σχέση «κοινωνικής ειρήνης» και κρατικής καταστολής, ιδίως στο «παρεμβατικό» αστικό κράτος βλ. κυρίως σε J. Aniolι, *Ο μετασχηματισμός της δημοκρατίας*, ελλ. μετ., Αθήνα 1972, Α. Negri, οπ. π. (1983) — Hirsch, οπ. π. (1980) — M. Oppenheimer-J.C. Canning, «The national security state repression within capitalism», in *Berkeley Journal of Sociology*, 23/1978, σελ. 3 επ., με αναφορά και στο έργο του Α. Wolfe για την κρατική καταστολή στις ΗΠΑ (The smeady side of America) — Λ. Φεραγιόλι, «Υπάρχει αντιπροσωπευτική δημοκρατία», στον ίδιου *Αυταρχική Δημοκρατία και κριτική της πολιτικής*, ελλ. μετ., Αθήνα 1985, σελ. 23 επ., κ.ά.

14. Βλ. και σε Η. Ιωακείμωγλου, *Η αυθόρμητη κατεύθυνση των φαινομένων*, Θεσσαλονίκη 1987.

15. Βλ. σε Aniolι, Φεραγιόλι, Hirsch (1980), οπ. π., σελ. 111 επ. αναλυτικά.

16. Με επίκεντρο την «άκρα δεξιά» της βαϊμαριανής νομικής σκέψης, ιδίως το έργο του C. Schmitt. Βλ. ενδεικτικά σε Κ. Σμιττ, *Η έννοια του πολιτικού*, ελλ. μετ., Αθήνα 1988.

17. Η εξέλιξη αυτή περιγράφεται στο πλαίσιο των θεωριών της «μαχόμενης δημοκρατίας» ιδίως από τον J. Lameyer, *Streitbare Demokratie*, Berlin 1978. Η πηγή πάντως της θεώρησης αυτής (της μαχητικής αντιμετώπισης των «ακαρίων ρευμάτων») ως «εχθρών της δημοκρατίας» δε βρίσκεται μονομερώς στις αντικομμουνιστικές ακροδεξιές θεωρήσεις του μεσοπολέμου αλλά και σε φιλελεύθερους αστούς διανοητές με ίσες αποστάσεις από το φασισμό και τον κομμουνισμό (π.χ. πολιτικοί φιλόσοφοι όπως η Hanna Arendt, νομικοί όπως ο Κ. Loewenstein). Για τις «πηγές» της μεταπολεμικής μαχόμενης δημοκρατίας βλ. και σε Δ. Μπελαντή, «Το πρόβλημα της αυταρχικής δημοκρατίας», σε Τ. Κωστόπουλου-Δ. Μπελαντή, *Μαύρη Βίβλος του Κρατικού Αυταρχισμού-Το πρόβλημα της αυταρχικής δημοκρατίας*, Αθήνα 1992, σελ. επ. 62 επ.

17α. Για το ζήτημα της τάσης αναγκαστικά προληπτικής ποινικοποίησης του φρονήματος βλ. και σε Δ. Μπελαντή, «Η πολιτική δημόσιας τάξης στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση — Οι νέες όψεις της κρατικής καταστολής», Εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα «Ευρωπαϊκή Ένωση 1992 + 3 — Όψεις της ευρωπαϊκής ενοποίησης», Δελφοί 1995, αδημοσίευτη μέχρι σήμερα.

18. Γι' αυτές τις άγριες απεργίες της δεκαετίας 1950 σε Αγγλία, ΗΠΑ και Γαλλία βλ. σε Κ. Καστοριάδη, *Η πείρα του εργατικού κινήματος*, ελλ. μετ., Αθήνα 1984, τ. Α'.

19. Όπως η ιταλική νεολαίστικη εργατική εξέγερση στην «Πιάτσα Στατούτο» του 1963, βλ. σε Τ. Negri, *Από τον εργάτη-μάζα...*, οπ. π., σελ. 114 κ.ά.

20. Για το ότι η αλτουσεριανή θεωρία των ΙΜΚ αλλά και πολλές μαρξιστικές προσεγγίσεις αρνούνται ή σχετικοποιούν τη διάκριση «δημόσιου-ιδιωτικού», «κράτους-κοινωνίας των πολιτών» βλ. και σε Π. Άντερσον, *Οι αντινομίες του Α. Γκράμοσι*, ελλ. μετ., Αθήνα 1979, σελ. 41 επ.

21. Βλ. σε Φρ. Ντέπλε, *Η νέα διεθνής τάξη-πέρα από τον ανταγωνισμό των συστημάτων*, Αθήνα 1995, ελλ. μετ., σελ. 173 επ., («Ξαναμελετώντας τον Λένιν»).

21α. Βλ. σε Η. Busch-Funk, «Innere Sicherheit und Reformpolitik», in *Die Linke im Rechtsstaat*, Bd. 2, Berlin 1980, σελ. 205 επ., για το γερμανικό «παράδειγμα».

22. Ιδίως η ανάλυση του Ο. Kirchheimer, «Politische Justiz», in *Politik und Verfassung*, F. a. M., 1981, σελ. 96 επ. για το μεταπολεμικό «τέλος του πολιτικού εγκλήματος», με αφορμή τη δικαστική απαγόρευση του γερμανικού

ΚΚ το 1956 και την αμερικανική αντικομμουνιστική καταστολή με αφετηρία την υπόθεση Dennis και την εγκατάλειψη του κριτηρίου του «clear and present danger» από το Supreme Court (αρχές δεκαετίας του 1950).

23. Βλ. ενδεικτικά σε U. Preuss, «Das Problem einer zweistufigen Legalitaet», in *Legalitaet und Pluralismus*, F. a. M. 1973, σελ. 9 επ.

24. Κατά την ιδιαίτερα εύστοχη διατύπωση του Αρ. Μάνεση, «Κρίση νομιμότητας και κρίση νομιμοποίησης του σύγχρονου καπιταλιστικού κράτους», σε *Η σημερινή κρίση του καπιταλισμού*, εκδ. ΚΜΑΣ 1982, σελ. 145 επ.

25. Βλ. και σε Δ. Μπελαντή, «Η μαχητικότητα της δημοκρατίας — ο κρατικός λόγος για τον εσωτερικό εχθρό στην μεταπολίτευση», σε *Θέσεις*, 53/1995, σελ. 43 επ.

26. Για την Ιταλία βλ. σε Δ. Δεληολάνη, *Το φαινόμενο της τρομοκρατίας-άνοδος και πτώση των Ερυθρών Ταξιαρχιών*, Αθήνα 1992, ιδίως σελ. 30. Για τη Γαλλία βλ. σε Π. Σίηλ-Μ. Μακκονβίλ, *Η γαλλική επανάσταση του Μαΐου 1968*, ελλ. μετ., Αθήνα 1982.

27. A. Funk, U. Kauss, Th. von Zabern, «Die Ansatzte zu einer neuen Polizei», in E. von Blankenburg (hsg), «Politik der inneren Sicherheit», F. a. M. 1980, σελ. 16 επ. σχετικά με τις διαδικασίες αναδιοργάνωσης στις μητροπολιτικές αστυνομίες (Βρετανία, Γαλλία, ΟΔ Γερμανίας) κατά τη δεκαετία 1970, επίσης σε H. Busch-Funk, οπ. π., σελ. 212 επ.

28. Οπ. π. (Funk-Kauss-v. Zabern αλλά και Busch-Funk, σελ. 212 επ.), ιδίως για την τομή αντιλήψεων που επέφερε ο διευθυντής της γερμανικής Ομοσπονδιακής Αρχής Καταπολέμησης του Εγκλήματος (ΒΚΑ) Herold στις δεκαετίες 1960 και 1970.

29. Σε Funk-Kauss-v. Zabern, σελ. 54 επ., πρβλ. τον ελληνικό ΕΚΑΜ.

30. Βλ. σε Th. Blanke, «Der innere Feind in der Geschichte der Bundesrepublik», in *Freiheit und Gleichheit* 1/1979, σελ. 79 επ.

31. Βλ. σχετικά σε V. Ferrari, «Symbolischer Nutzen der Gesetzgebung zur inneren Sicherheit in Italien», in Blankenburg (hrsg), οπ. π., σελ. 91 επ., ιδίως σελ. 94 επ.

32. Βλ. σε S. Scheerer, «Gesetzgebung im Belagerungszustand», in E. Blankenburg (hsg), οπ. π., σελ. 120 επ. — V. Ferrari, «Symbolischer Nutzen», οπ. π. — W. Klughart, *Die Gesetzgebung zur Bekämpfung des Terrorismus aus strafrechtlich — soziologischer Sicht*, Muenchen 1984 — S. Cobler, *Der vorverlegte Staatsschutz*, Muenchen 1978 — P. Wittke, *Terrorismusbekämpfung als rationale politische Entscheidung - Die Fallstudie der Bundesrepublik Deutschland*, Frankfurt a. M. 1983 — H. J. Vogel, «Strafverfahrensrecht und Terrorismus-eine Bilanz», in *Neue Juristische Wochenschrift*, 1978, σελ. 2017 επ. — S. Senese, «Buergerrechte und demokratische Freiheiten in der Bundesrepublik und in Italien», in *Die Linke im Rechtsstaat*, Bd 2, σελ. 235 επ. — C. Warbrick, «European Convention on Human Rights and Prevention of Terrorism», in *International and Comparative Law Quarterly*, 1983, σελ. 82 επ. — Α. Φεραγιόλι, *Αυταρχική Δημοκρατία*, οπ. π., κ.ά.

33. Βλ. ενδεικτικά σε J. Hirsch, οπ. π. — A. Lipietz, «Die Beziehungen zwischen Kapital und Arbeit am Vorabend des 21. Jahrhunderts», in *Leviathan*, 1/1991, σελ. 78 επ. — το συλλογικό (επιμ. Bonefeld-Holloway) *Κράτος και μεταφορντική κοινωνική μορφή*, Αθήνα 1993 — Η. Ιωακειμίδου, *Η αυθόρμητη κατεύθυνση των φαινομένων*, Θεσσαλονίκη 1987, κ.ά. Για μια «σοσιαλδημοκρατική» ανάγνωση της «δυσάδικοποίησης» («κοινωνία των δύο τρίτων») βλ. και σε P. Glotz, *Μανιφέστο για μια ευρωπαϊκή Αριστερά*, Αθήνα 1987.

34. Σχετικά με την «Ueberreaktion» βλ. σε H. Steinert, «Die Reaktion der Oeffentlichkeit auf den Terrorismus», in *Jugend und Terrorismus*, Juventa Verlag 1979, σελ. 41 επ.

35. Ιδίως σε T. Absee, «Judging the P. C. I.», in *New Left Review*, 53/1987, σελ. 5 επ. οπ. π. ο οποίος θεωρεί ότι η ρεφορμιστική/συντηρητική πολιτική του P. C. I. έναντι της κρατικής θεωράκισης αποδυνάμωσε καίρια το εργατικό κίνημα.

36. Για την υπόθεση της δίξης του Τ. Νέγκρι και της ιταλικής «Αυτονομίας» (Υπόθεση της 7ης Απριλίου 1979) βλ. σε Δ. Δεληολάνη, *Το φαινόμενο της τρομοκρατίας - Η άνοδος και η πτώση των Ερυθρών Ταξιαρχιών*, Αθήνα 1992 — περ. *Προοπτική*, τ. 12/13, Αύγουστος 1984.

37. Βλ. και σε Τ. Νέγκρι, «Κυριαρχία και σαμποτάζ» για την μετάβαση από το κράτος-σχέδιο στο κράτος-κρίση — Τ. Νέγκρι-Φ. Γκουαταφι, «Οι νέοι χώροι ελευθερίας», σε *Από το Κόκκινο στο Πράσινο*, εκδ. Κομμούνια, Αθήνα 1986.

38. Βλ. σε Δ. Μπελαντή, *Αντιτρομοκρατική νομοθεσία και αρχή του κράτους δικαίου*, αδημοσίευτη έως σήμερα διδ. διατριβή, σελ. 320 επ.

39. Βλ. σε Χ. Μ. Εντσενμπεργκερ, *Υπό την απειλή εμφυλίων πολέμων*, ελλ. μετ., Αθήνα 1994.

40. Βλ. και σε Α. Μαυρομμάτη - Γ. Μηλιού, «Πολιτική εξουσία, δίκαιο και καταστολή», σε *Θέσεις*, 18/1987 — Δ. Μπελαντή, «Οι πολιτικές δημόσιας τάξης...», *Συνέδριο Δελφών 1995*, οπ. π.

41. Πάντως, η νέα ηγεμονική μορφή δεν είναι «παγωμένη» ή «σταθεροποιημένη» σε αυτή την φάση, ούτε μπορεί να γίνει λόγος για ένα συνεκτικό «μεταφορντικό» σχηματισμό, όπως ήταν ο κείνσιανός-φορντικός. Βλ. και σε Bonefeld-Holloway, οπ. π., ιδίως τις κριτικές του W. Bonefeld στον B. Jessop. Για την αναβάθμιση του μηχανισμού ασφάλειας από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, σε Hirsch 1980 σελ. 122 επ. και Δ. Μπελαντή, «Το πρόβλημα της αυταρχικής δημοκρατίας» 1992, οπ. π., σελ. 70 επ.

42. Για τις «κοινωνικές αιτίες της πολιτικής κρίσης» βλ. και την αντίστοιχη μελέτη του Β. Μηναζάκη σε *Ουτοπία*, τ. 15/1995, όπου και εκτεταμένη σχετική βιβλιογραφία.

43. Βλ. και σε Δ. Μπελαντή, «Υπάρχει τάση δικαστικής αυτονομότητας;», σε *Αυταρχική δημοκρατία...*, 1992, οπ. π.

44. Βλ. για την «αριστέροτερη» και οξυδερκέστερη διατύπωση αυτής της λογικής, το τελευταίο βιβλίο του Ν. Πουλαντζά (*Το κράτος, η εξουσία...*, οπ. π.).

45. Για τη μετατροπή του ρεφορμισμού σε τεχνοκρατικό κυβερνητισμό βλ. σε Θ. Τσεκούρα, «Ποιος θυμάται την επανάσταση;», σε *Θέσεις*, 19/1987.

46. Για τη σχέση «κοινωνίας πολιτών», «κράτους», «θεσμών» και επαναστατικής στρατηγικής στο έργο του Γκράμσι και τις συνέπειές του στο παρόν, βλ. ιδίως σε Π. Άντερσον, *Οι αντινομίες...*, οπ. π., για τη στρατηγική απέναντι στον κατασταλτικό μηχανισμό, σελ. 83 επ. («Ο Τρότσκι και ο πόλεμος κινήσεων»). Κατά τον Άντερσον, ο *Γκράμσι* παρά τις αντιφάσεις του καθόλου δεν ταυτίζεται με έναν πρόωγο «ευρωκομμουνισμό» της μη ρήξης, όπως ισχυρίστηκαν αρκετοί διανοούμενοι του ιταλικού Κ. Κ. στη δεκαετία του 1970, ούτε οι διακρίσεις του στο «Για τον Μακιαβέλη» (ελλ. μετ. χ. χρ.) συνεπάγονται τη «μη ρήξη».

